
Krzysztof Kwiatkowski

BEZŁAWKI – KILKA UZUPEŁNIEŃ ŹRÓDŁOWYCH
DOTYCZĄCYCH PÓŻNOŚREDNIOWIECZNEGO
ZESPOŁU OSADNICZEGO
NA OBRZEŻACH KRAJU PRUSKIEGO

Słowa kluczowe:

późne średniowiecze, Prusy późnośredniowieczne, zakon niemiecki, historia społeczna, historia osadnictwa, wiejskie skupiska osadnicze, Beżławki

Schlüsselwörter:

Spätmittelalter, spätmittelalterliches Preußenland, der Deutsche Orden; Sozialgeschichte, Siedlungsgeschichte; dörfliche Siedlungen; Beżławki (Bäslack)

Keywords:

Late Middle Ages; Late Middle Ages Prussia; Teutonic Order; social history, settlement history, clusters of rural settlements; Beżławki

Lektura wydanej w 2013 r. monografii zbiorowej podsumowującej pięcioletnie badania archeologiczne (2008–2012) przeprowadzone na dwóch stanowiskach w Beżławkach nieopodal Kętrzyna¹ i idąca za nią recenzja publikacji napisana w 2015 r. dla czasopisma „Ordines Militares Colloquia Torunensia Historica. Yearbook for the Study of the Military Orders”² skłoniły mnie do bliższego przyjrzenia się temu interesującemu zespołowi osadniczemu – oczywiście z uwagi na profesję, głównie w oparciu o źródła pisane. Okazuje się bowiem, że zachowany materiał źródłowy dotyczący owej osady (a szerzej i ściślej zespołu osadniczego) w okresie władztwa zakonu niemieckiego (do 1525 r.) jest szerszy aniżeli ten zaprezentowany we wspomnianym opracowaniu. Nie twierdzę przy tym, że prezentowane tu uzupełnienia są wyczerpujące i że w przyszłości powiększany w tym miejscu „korpus” źródeł nie zostanie rozszerzony (nawet wielokrotnie) przez tego czy innego badacza prowadzącego kwerendę w rozległych berlińskich zasobach byłego archiwum królewskiego, gdzie przechowywane są różnorod-

¹ Beżławki – ocalić od zniszczenia. Wyniki prac interdyscyplinarnych prowadzonych w latach 2008–2011, red. A. Koperkiewicz, Gdańskie Studia Archeologiczne, Seria Monografie, nr 3, Gdańsk 2013.

² K. Kwiatkowski (rec.), Beżławki – ocalić od zniszczenia. Wyniki prac interdyscyplinarnych prowadzonych w latach 2008–2011, red. A. Koperkiewicz, Gdańskie Studia Archeologiczne, Seria Monografie, nr 3, Gdańsk 2013, OMCTH, 2015, t. 19, ss. 301–310.

ne akta dotyczące ośrodków osadniczych położonych w południowo-wschodnich rejonach późnośredniowiecznych Prus.

Punktem odniesienia niniejszego przyczynku jest gruntowne studium Seweryna Szczepańskiego opublikowane we wspomnianej monografii, a ukazujące Bezlawki jako zespół osadniczy. Zespół ten istniał począwszy od czwartej ćwierci XIV stulecia w oparciu o lokowaną 9 sierpnia 1371 r. przez braci zakonu niemieckiego na prawie chełmińskim wieś czynszową, nazwaną Bezlawkami (*Bayselawkin, Bayselawken, Beislaucken, Bayselawcken*)³. Osada ta przez ponad półtorawieczny okres zwierzchniego władztwa Zakonu w Prusach nie pozostawała bynajmniej stale pod bezpośrednim zwierzchnictwem korporacji zakonnej (tzn. nie zawsze podlegała władztwu gruntowemu Zakonu)⁴.

Jeśli chodzi o początki wsi Bezlawki, to słusznie olsztyński uczony przyjmuje, w oparciu o wymieniony w dokumencie lokacyjnym toponim *Bayslaugken* (lekcja z jednego z XVI-wiecznych odpisów niezachowanego oryginału dyplomu), że nowa wieś czynszowa została zorganizowana w obrębie byłego bałtyjskiego (konkretnie barckiego) pola (lauksu), którego nazwa pozostaje w relacji adekwatności do poświadczanego źródłowo pruskiego antroponimu *Bayse*⁵. W jakim okresie ów lauks był zamieszkiwany i zagospodarowany, i czy ostatnia przedlokacyjna faza jego osadniczej eksploatacji ową prawną i organizacyjną przebudowę podjętą w 1371 r. bezpośrednio poprzedzała, tego na obecnym etapie (trzeba to wyraźnie stwierdzić: nikłym) rozpoznania archeologicznego Bezlawek, opartego o trzy zlokalizowane we wsi stanowiska archeologiczne (I – grodzisko; II – zamek/kościół; XV – cmentarz wiejski), nie da się zweryfikować. Znajomość nazwy bałtyjskiego lauksu w zgermanizowanej formie u progu lat siedemdziesiątych XIV w. świadczyłaby o ciągłości osadniczej na tym obszarze także w dekadach poprzedzających lokację. Znaleźiska kilku monet z terenu cmentarza (w latach 2010–2011) są przesłanką (na razie jednak z uwagi na ich niewielką liczbę mającą niejako wstępny charakter) za rozpoczęciem fazy depozycji monet w tej nekropolii najwcześniej w latach sześćdziesiątych lub siedemdziesiątych XIV stulecia⁶. Jednak ów skromny materiał numizmatyczny w ścisłej weryfikacji ciągłości osadniczej w lauksie *Bayselauken* w końcu trzeciej ćwier-

³ Poświadczenia różnych zbliżonych wzajemnie do siebie form tego toponimu, por. S. Szczepański, *Bezlawki i okolice w kontekście osadniczym plemiennej Barcji oraz kętrzyńskiego okręgu prokuratorskiego w średniowieczu*, w: *Bezlawki – ocalić od zniszczenia*, ss. 14–37, tu ss. 26–27.

⁴ Przywoływane poniżej źródła poświadczają różnorodne alienacje dóbr i uprawnień władczych w osadzie (bądź w jej częściach), a tym samym ukazują bardzo interesujący obraz XV-wiecznej wsi na obrzeżach kraju pruskiego, cechujący się znacznym dynamizmem stosunków władczych i własnościowych.

⁵ S. Szczepański, op. cit., s. 23.

⁶ B. Paszkiewicz, *La monnoye des Prussenayres – monety z Bezlawek*, w: *Bezlawki – ocalić od zniszczenia*, ss. 185–219, tu s. 185.

ci XIV w. jak na razie nie pomaga, jako że nie ma odpowiednio silnej mocy dowodowej. Z drugiej strony należy zauważyć, że nie zbadano dotychczas żywotności oralnej tradycji bałtyjskiej toponimów, czyli jak długo mogły one funkcjonować w przekazie ustnym w czasie, w którym obszary przez nie opisywane nie były zasiedlone, w tym również w swoistym okresie przejściowym między epoką wojen społeczności autochtonicznych z zakonem niemieckim w drugiej połowie XIII w. a fazą intensywnej akcji osadniczej postępującej od drugiej trzecji XIV stulecia. W tej sytuacji nie można więc zupełnie wykluczać i takiej możliwości, iż „lauks *Baysego*” funkcjonował jako jednostka osadnicza w okresie przedzakonnym, po czym w rezultacie działań wojennych w drugiej połowie XIII w. uległ dezorganizacji i wyludnieniu. Natomiast pamięć o nim i jego nazwie przetrwała wśród okolicznej ludności autochtonicznej, prowadzącej różnorodne formy aktywności puszczańskiej przez kolejne cztery pokolenia. Następnie werbalnie i apelatywnie została przekazana braciom zakonu niemieckiego tudzież ludziom z kręgu przynależących do korporacji (towarzyszącym miejscowemu urzędnikowi zakonnemu, prokuratorowi rastenburskiemu, podczas praktykowanych objazdów terenowych poprzedzających wystawianie przywilejów lokacyjnych oraz akty nadania dóbr⁷) i w rezultacie jako aktualny toponim, jednak w zgermanizowanej postaci, umieszczona w 1371 r. w dokumencie nadawczym.

Przy obecnym stanie wspomnianego wyżej, bardzo ograniczonego, w zasadzie sondażowego⁸, rozpoznania archeologicznego bezławeckiego grodziska położonego nad rzeką Dajną (gdzie w 2000 r. zespół pod kierunkiem Tomasa Nowakiewicza zlokalizował stanowisko I) zbyt pośpieszna i daleko idąca jest teza o funkcjonowaniu tego obiektu w okresie bezpośrednio poprzedzającym lokację wsi, wedle której gród miałby stanowić siedzibę „Prusa pozostającego na służbie Zakonu”⁹, traktowanego przez T. Nowakiewicza nawet jako „nobil”¹⁰.

⁷ Na taki objazd na polu *Bayselauken*, przed ustaleniem warunków lokacji wsi, wskazuje wspomnienie granic wsi (*grenizen*) oraz jeden z fragmentów przywileju, w którym mowa jest o możliwości dokonania w przyszłości pomiarów obszaru osady, por. Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz, Berlin (Dahlem) (dalej: GStA PK), XX. HA, OBA 349, k. 2r (zdjęcie obu kart: S. Szczepański, op. cit., Aneks źródłowy, s. 35): (– – *und funde mehr huben wen die furgeschriben sein* – –). Faktyczne przeprowadzenie pomiarów (przed lub w samym 1422 r.), w wyniku których pojawił się 1 łan i 2 morgi nadmiaru (*obirmose*), potwierdza zapis zawarty w wykazie wizytacyjnym z 1422 r. wpisanym do „Wielkiej księgi czynszów” („*Das Grosse Zinsbuch*”), por. *Das Grosse Zinsbuch des Deutschen Ordens (1414–1438)* (dalej: GZB), hrsg. v. Peter G. Thielen, Marburg 1958, s. 28.

⁸ T. Nowakiewicz, *Grodzisko w Bezlawkach jako element średniowiecznej sieci osadniczej w Prusach krzyżackich*, w: *Bezląwki – ocalić od zniszczenia*, ss. 235–248, tu s. 235.

⁹ S. Szczepański, op. cit., s. 23.

¹⁰ T. Nowakiewicz, op. cit., s. 238. Ten sam badacz ostrożniej wskazuje, iż rozstrzygnięcie, czy domniemy (bo przecież historycznie bezpośrednio niepotwierdzony) Bałt *Bayse* „był twórcą potęgi lokalnego lauku, o którym pamięć trwała przez pokolenia, czy raczej plemiennym naczelnikiem okresu krzyżackiej konkwisty, czy też średniowiecznym nobilem pruskim”, jeśli w ogóle będzie możliwe, to tylko w rezultacie dokładnego rozpoznania archeologicznego obszaru wsi Bezląwki (por. *ibidem*).

Sondażowe wykopaliska przyniosły zaledwie jeden ściślejszy wskaźnik chronologii użytkowania grodu, mianowicie dwie monety brakteatowe wybite między 1353 a 1360 i 1360 a 1364 r.¹¹. Z uwagi na kontekst znalezienia (w warstwie utworzonej na skutek niwelacji części starszych obwałowań) T. Nowakiewicz uznał je za wskaźnik chronologiczny prac budowlanych polegających na poziomym wyrównaniu szczytowej partii wzgórza nad Dajną, które powiązane były – jego zdaniem – „z planami budowy zamku w strategicznie ważnym pasie nadgranicznym”¹². Wszystkie pozostałe znaleziska – zresztą pojedyncze – (zapinka rozetowa, grot bełtu, paciorek szklany, fragment kłódki) można tylko ogólnie datować w przedziałach między XII a XIV/XV w.¹³. Fragmentaryczne prace terenowe nie pozwoliły jednak warszawskiemu archeologowi określić jednoznacznie, jaką dokładnie postać miały owe prace budowlane, jaki obszar został splantowany, czy i jak został on następnie zabudowany, jaką formę miały obwarowania (i czy w ogóle zostały one wzniesione)? Właściwie nie sposób, jak na razie, określić, w jakiej postaci gród bezławecki około przelomu szóstej i siódmej dekady XIV w. funkcjonował – jeśli w ogóle (znikomą liczbę znalezionych artefaktów można przecież tylko z dużą dozą ostrożności traktować jako poświadczenie stałego osadnictwa na obszarze obecnego grodziska). Trzeba tymczasem zwrócić także uwagę na znaczną rozległość obiektu nad Dajną, wynoszącą aż 1 ha¹⁴, do której dodatkowo T. Nowakiewicz skłania się doliczać dwuhektarowe podgrodzie, również umocnione. Dotychczas na obszarze byłych Prus nie odsłonięto punktu ufortyfikowanego o tak znacznych rozmiarach, w dodatku dwuczłonowego, który by jednoznacznie dał się identyfikować jako umocniona siedziba możnego autochtona z okresu władztwa zakonu niemieckiego. Tak egzystującego Bałta należałoby zarazem kwalifikować do grupy najlepiej usytuowanych społecznie bałtyjskich „wielkich wolnych” (*grossen freien*)¹⁵. Przyjęcie hipotezy o przeprowadzeniu tak rozległej inwestycji budowlanej przez jednego z pruskich „wielkich wolnych” na obrzeżach kraju pruskiego około trzeciej ćwierci XIV w. wydaje się obecnie niemożliwe.

Gdyby nawet przyjąć, że ów domniemany bałtyjski „wielki wolny” faktycznie był „gospodarzem” pola *Bayselauken* w momencie organizowania na nim wsi

¹¹ T. Nowakiewicz, op. cit., s. 244; T. Nowakiewicz, M. Rudnicki, *Brakteaty krzyżackie z grodziska w Bezławkach (przyczynek do znajomości pruskich systemów osadniczych w Państwie Zakonnym)*, Światowid, 2002, t. 4 (45), fasc. B, ss. 165–171; B. Paszkiewicz, *Brakteaty – pieniądz średniowiecznych Prus*, Złota Seria Uniwersytetu Wrocławskiego, t. 3, Wrocław 2009, s. 188, 190, 193, 338.

¹² T. Nowakiewicz, *Grodzisko w Bezławkach*, s. 241, 244, 246.

¹³ *Ibidem*, ss. 243–246.

¹⁴ *Ibidem*, s. 238.

¹⁵ Szeroką analizę grupy „wielkich wolnych” przeprowadził kilka lat temu G. Vercamer, *Siedlungs-, Sozial- und Verwaltungsgeschichte der Komturei Königsberg in Preußen (13.–16. Jahrhundert)*, Einzelschriften der Historischen Kommission für ost- und westpreußische Landesforschung, Bd. 29, Marburg 2010, ss. 251–287.

czynszowej na prawie chełmińskim w 1371 r., wówczas należałoby zadać pytanie o jego dalsze losy. Organizacja wsi „chełmińskiej” łączyła się z reguły z zasadniczą przebudową prawną, organizacyjną, infrastrukturalną, gospodarczą i wreszcie topograficzną pewnego fragmentu krajobrazu antropogenicznego, na którym miała być ona przeprowadzona¹⁶. „Wielki wolny” bałtyjski dzierżący w najbliższej okolicy dobra wedle zupełnie innego prawa zwyczajowego i funkcjonujący w oparciu o odmienne wzorce gospodarcze byłyby z takiej nowej wiejskiej wspólnoty wyłączeni, przynajmniej początkowo¹⁷. Mieszkałby w jej bezpośrednim topograficznym sąsiedztwie i z biegiem czasu stałby się z nią nawet dość ściśle związany zależnościami różnego rodzaju, ale prawnozwyczajowo nie należałby do niej – egzystencja jego i jego *familii* (rodziny społecznej – tzn. nuklearnej rodziny biologicznej, być może krewnych oraz mniej lub bardziej licznej służby – pachołków, sług) przebiegałaby obok wspólnoty wiejskiej, a nie w jej ramach. Taki scenariusz nie był w Bezląwkach w trzeciej ćwierci XIV w. zupełnie niemożliwy. Dla XV stulecia ukazują to dowodnie zachowane i omówione niżej przekazy źródłowe, ale trzeba wyraźnie zaznaczyć, że dotyczą one okresu znacznie późniejszego – o 2–3 pokolenia. Na obszarach już zagospodarowanych przez osadników, w oparciu o różne postacie zwyczajowego prawa osadniczego, stosunki osadnicze z biegiem czasu ulegały dość często heterogenizacji pod względem prawnozwyczajowym i etnicznym oraz gospodarczym. Natomiast w trakcie akcji osadniczych prowadzonych w rejonach dotąd nimi nieobjętych – a z takim przypadkiem mamy do czynienia w Bezląwkach¹⁸ – władze zakonne starały się dążyć do zakładania osad homogenicznych¹⁹, choć nie oznaczało to, iż w kraju pruskim na początku ósmej dekady XIV w. istniały tylko takie jednolite wiejskie skupiska osadnicze. Bracia zakonni jako panowie zwierzchni kraju pruskiego, a w tej konkretnej sytuacji ówczesny komtur bałgijski Ulrich Fricke i podlegający mu wówczas prokurator rastenburski Albrecht książę saski²⁰, mieli

¹⁶ Por. podstawowe do dziś w tej kwestii studium H. Patzego, *Die deutsche bauerliche Gemeinde im Ordensstaat Preussen*, w: *Die Anfänge der Landgemeinde und ihr Wesen*, hrsg. v. Konstanzer Arbeitskreis für mittelalterliche Geschichte, Bd. II, Vorträge und Forschungen, Bd. VIII/II, Konstanz 1964; Stuttgart ²1986, ss. 149–200.

¹⁷ K. Kasiske, *Die Siedlungstätigkeit des Deutschen Ordens im östlichen Preußen bis zum Jahre 1410*, Einzelschriften der Historischen Kommission für ost- und westpreußische Landesforschung, Bd. 5, Königsberg, Pr. 1934, s. 116.

¹⁸ Działania osadnicze związane z lokowaniem wsi „chełmińskich” i nadawaniem dóbr ziemskich na prawie dziedzicznym chełmińskim rozpoczynają się w rejonie na południe od Rastenburga (ob. Kętrzyna) dopiero w końcu lat 60. XIV w., por. K. Kasiske, op. cit., s. 108; L. Wakuluk, *Osadnictwo i sieć parafialna kętrzyńskiego okręgu protokomturkiego w XIV–XV wieku*, KMW, 1976, nr 3 (133), ss. 375–394, tu s. 375, 377–388.

¹⁹ K. Kasiske, op. cit., s. 118.

²⁰ Poświadczony na urzędzie prokuratora rastenburskiego m.in. w dokumencie lokacyjnym Bezląwek, por. GStA PK, XX, HA, OBA 349, k. 2r. (także w regeście: *Preussisches Urkundenbuch. Politische (allgemeine) Abteilung* (dalej: PU), Bd. VI, Lief. 2: 1367–1371, hrsg. v. K. Conrad, Marburg 2000, nr 926, s. 538). Wcześniej wspomniany jako brat zakonny w otoczeniu prokuratora rastenburskiego pod rokiem 1361 w narracji Wiganda von Marburg, por. *Die Chronik Wigands von Marburg. Originalfragmente, lateinische Übersetzung und sonstige Überreste*, hrsg. v. T. Hirsch, *Scriptores rerum Prussicarum*, Bd. II, Leipzig 1863, ss. 429–662 (edycja na ss. 453–662), tu s. 527.

zwyczajowo określoną możliwość (wynikającą z zajmowanej przez nich pozycji władczej) skłonienia każdego właściwie „wolnego” pruskiego do alienacji użytkowanej przez niego ziemi na rzecz korporacji, abstrahując od możliwej (choćby w przypadku niewypełnienia należnych powinności) konfiskaty dóbr. W ten sposób lauks pozostawały „zwolnione” dla zorganizowania jednolitej osady „chełmińskiej”; ale równie dobrze ów „wolny” mógłby obok nowej wsi „chełmińskiej” pozostać, pod warunkiem, że jego dobra nie uniemożliwiałyby wyznaczenie w obrębie lauksu około 44 łanów (tj. ~ 740–750 ha) dla nowej osady (z czym nie byłoby problemu), a on sam miałby w dalszym ciągu na czym gospodarować.

W całym tym zbiorze przypuszczeń operujących kategorią prawdopodobieństwa bazującego na już dobrze rozpoznanych naukowo regionalnych wzorach kulturowych pewne jest jedno – jeśli taki „wolny” rzeczywiście mieszkał w 1371 r. na polu *Bayselauken*, to nie został on włączony do nowej, lokacyjnej wspólnoty wiejskiej, bo słowem o nim nie wspomina dokument nadawczy dla wsi Bezlawki. O tym, że i taka możliwość teoretycznie istniała, świadczy przykład przywołanego niżej Dietricha *Wedegawa*, a także *Jemusa/Jeniusa/Jenusa*, który piastował urząd komornika w obrębie komturii bałgijskiej, a w nowo lokowanej wsi otrzymał 6 wolnych łanów (na prawie dziedzicznym chełmińskim)²¹, o jeden łan więcej aniżeli zasadzca/lokator osady (i jej sołtys). Postać ta jest bliżej nieznaną, ale w kontekście analizowanych niedawno relacji między korporacją zakonną a przynależącymi do niej osobami pełniącymi urzędy komornicze w celu sprawowania zarządu nad ludnością autochtoniczną, można z dużą dozą prawdopodobieństwa przyjmować, że dla tego człowieka donacja znacznego majątku na bardzo korzystnych warunkach prawnozwyczajowych – choćby w porównaniu z przywilejami „wolnych” – była formą gratyfikacji, czy raczej benefikacji, za uznaną służbę na rzecz zakonu niemieckiego²². Przy tym można byłoby sobie wyobrazić i taką sytuację, iż ów *Jemus/Jenius/Jenus* wywodził się z grupy „wolnych” i zanim objął z nadania zakonnego urząd komorniczy, mieszkał właśnie na polu *Bayselauken*. Również i to musi jednak pozostać w sferze wolnych przypuszczeń, aczkolwiek mieszczących się w granicach wspomnianego wyżej kulturowego prawdopodobieństwa. Dokument lokacyjny Bezlawek nic nie mówi o prawach i powinnościach *Jemusa/Jeniusa/Jenusa*. Trudno jednoznacznie orzec, czy podlegał on władzy sołtysa wsi i tym samym czy stał się członkiem nowo powstającej wspólnoty wiejskiej.

²¹ GStA PK, XX. HA, OBA 349, k. 1r.: „– unnd Jenius kemerer und seine erben haben der huben sechs – –” (z kontekstu treści wynika, że są to łany wolne, tak jak w przypadku wymienionych uprzednio łanów plebańskich i wspomnianych następnie łanów sołtysich).

²² K. Kwiatkowski, *Zakon niemiecki jako „corporatio militaris”, cz. I: Korporacja i krąg przynależących do niej. Kulturowe i społeczne podstawy działalności militarnej zakonu w Prusach (do początku XV wieku)*, Dzieje Zakonu Niemieckiego, t. 1, Toruń 2012, ss. 330–332.

Nieco informacji o wewnętrznych stosunkach w osadzie przynoszą przekazy pisane z końca XIV i pierwszej ćwierci następnego stulecia. Zachowany w odpisie z końca XV bądź początku XVI w. dyplom wielkiego mistrza Michaela Kuchmeistra z 22 marca 1417 r. dokumentuje nadanie niejakiemu Titterichowi (Dietrichowi) *Wedegawowi* 1 dodatkowego łąnu, jak słusznie ustalił S. Szczepański, na polu *Paiselaucken* (niem. Passlack, ob. pol. Paślawki), do 5 dzierżonych już uprzednio przez niego we wsi Bezląwki (*Baysterlauken*)²³, przy czym o tych ostatnich informuje dopiska zamieszczona pod podpisem dokumentu. Wynika z niej również, że owe 5 łąnów Dietrich *Wedegaw* dzierżył w oparciu o wcześniejsze nadanie na prawie dziedzicznym pruskim, a nie chełmińskim, skoro w niezachowanym do dziś dokumencie bracia zakonnicy opisali zasady dziedziczenia rozszerzone o sukcesowanie córek, czego nie byłoby potrzeby czynić w przypadku donacji na prawie dziedzicznym chełmińskim. Dokonana przez olsztyńskiego badacza kwalifikacja społeczna tego posesora jako „małego wolnego”, w świetle wyników badań Grischy Vercamera, jest właściwa²⁴.

Postać Tittericha (Dietricha) *Wedegawa* jest prawdopodobnie identyczna, bądź pozostaje w najbliższym stopniu pokrewieństwa (jako syn) – jak sugeruje S. Szczepański²⁵ – względem Dythericha (Dietricha) *von Bayselawkin* poświadczonego w „Księdze skarbnika malborskiego” („Das Marienburger Tresslerbuch”)²⁶. Ów *Dytherich* otrzymał 10 czerwca 1400 r. w Elblągu pożyczkę z kasy skarbnika zakonu niemieckiego w wysokości 20 grzywien, wypłaconą bezpośrednio z polecenia wielkiego mistrza, przy czym motyw zaciągnięcia długu u braci zakonnych pozostaje nieznanym²⁷. Z kolei liczba 5 łąnów dzierżonych

²³ GStA PK, XX. HA, OBA 2497: „– – liebenn getrawen Titterich Wedegaw seynenn rechtenn erbenn unnd nochkomelngenn umb seynes getrawenn dinstes willens den er uns und unserm Ordenn gethonn hat und noch in zcu-kunfftigenn zeytenn thun sall ein hube im f e l d e P a i s e l a u c k e n n im kamer ampt zcu Lewneburg bynnen seynen greniczenn do selbst gelegenn zcu hulffe seynem dinste und gutte zcu solchem recht und freyheytt als der heupt brieff uber sein ander gut inhelt freye erblich unnd ewiglich zcu besitzenn. – – Auch gelt der heuptbrieff so Titterichenn Wedegaw uber die fumff hubenn i m d o r f f B a y s t e r l a u c k e n n vorschriebenn inn er genant fumff hubenn zcu erb recht gebrauchen und habenn sall – –” [wyróżnienia – K. K.]; por. bliższą analizę S. Szczepańskiego, op. cit., ss. 25–26.

²⁴ S. Szczepański, op. cit., ss. 25–26; por. G. Vercamer, op. cit., ss. 253–254.

²⁵ S. Szczepański, op. cit., s. 26.

²⁶ *Das Marienburger Tresslerbuch der Jahre 1399–1409* (dalej: MTB), hrsg. v. E. Joachim, Königsberg i. Pr. 1896 (repr.: Bremerhaven 1973), s. 56. 31–33.

²⁷ GStA PK, XX. HA, OF 140, fol. 31v: „Dytherich von Bayselawkin im gebite zur Balge tenetur xx mrc gelegen [von unsers homeister geheißer] – fragment zapiski nieuwzględniony w edycji Ericha Joachima!), „das gelt entpfing her zum Elbinge am donrstage noch pfing(isten)”. S. Szczepański, op. cit., s. 26 – błędnie interpretuje ten zapis (być może sugerując się analizami M. Radocha, *Wydatki wielkiego mistrza Konrada von Jungingen na zdobycie Żmudzi w latach 1398–1401 (w świetle księgi podskarbiego malborskiego)*, KMW, 2006, nr 4 (254), ss. 461–495, tu ss. 475–480), jako wypłacenie przez Zakon Dytherichowi owej sumy, prawdopodobnie – według niego – w związku z jego uczestnictwem w zimowej wyprawie żmudzkiej 1400 r. Tymczasem słowo *tenetur* w samej zapisce, jak i nagłówek „Usgelegenn gelt” (zaznaczony w wydaniu E. Joachima, zaś w oryginalnym zapisie w Ordensfoliancie 140 napisany na początku wersu większym duktem) zastosowany przed grupą czterech wpisów (por. MTB 56.25–36), wśród których znajduje się także ten dotyczący Dythericha, jednoznacznie wskazują na pożyczkę, a nie odszkodowanie wypłacone Dytherichowi przez braci zakonnych.

przed 1417 r. przez Tittericha (Dietricha) *Wedegawa* mogłaby sugerować jego związek z lokatorem wsi Bezląwki Kresterem/Perserem/Kerserem z dokumentu z 1371 r. Czy ten ostatni nie był zatem przodkiem Tittericha (i ewentualnie *Dythericha von Bayselawkin*, jeśli przyjmować ich nieidentyczność), a tym samym *Dytherich von Bayselawkin/Titterich Wedegaw* sołtysem/sołtysami wsi? Niewykluczone²⁸. W takim wypadku, przy dość prawdopodobnej identyczności Tittericha z *Dytherichem*, mielibyśmy w „Księdze skarbnika malborskiego” poświadczenie wizyty w dość odległym od Bezląwek Elblągu i bezpośredniego kontaktu z wielkim dostojnikiem Zakonu sołtysa jednej z wielu „chełmińskich” wsi czynszowych na obrzeżach kraju pruskiego. Byłby to interesujący przyczynek do analizy możliwości komunikacyjnych przedstawiciela społeczności wiejskiej w późnośrednio-wiecznych Prusach, a również jeden z wielu możliwych kontekstów ówczesnego obiegu pieniądza, w odniesieniu do których odkrycia bezławeckie i analizy Borysa Paszkiewicza przyniosły wiele wartościowych obserwacji²⁹.

²⁸ Na marginesie niniejszych rozważań można przywołać zanegowanie przez S. Szczepańskiego podanej przez M. Radocha identyfikacji wspomnianego pod rokiem 1400 na kartach „Księgi skarbnika malborskiego” Petera Baysego z osobą mieszkającą w Bezląwkach. Por. M. Radoch, op. cit., s. 478; S. Szczepański, op. cit., s. 26, przyp. 92. Ten ostatni uczony widzi w owym Peterze syna domniemanego Bałta Baysego, traktując przydomek jako patronim. Nie można tego wykluczyć. Nasuwa się jednak inna jeszcze interpretacja. Jeśliby mianowicie forma „Bayse” nie była patronimem, to można widzieć w niej przydomek posesjonatyczny członka zamożnej, patrycjuszowskiej rodziny pochodzącej z Lubeki, której jeden z przedstawicieli i zarazem przodek owego Petera otrzymał w końcu XIII w. dobra m.in. na polu (w lauksie) *Baysen* na obszarze dominium biskupów warmińskich, a ów toponim z biegiem czasu nadał nazwę tej nowej gałęzi rodziny „von Baysen”. Wówczas prawdopodobna stawałaby się identyfikacja Petera Baysego z dobrze znanym ze źródeł Peterem von Baysen, por. R. Grieser, *Hans von Baysen. Ein Staatsmann aus der Zeit des Niederganges der Ordensherrschaft in Preußen, Deutschland und der Osten*, Bd. 4, Leipzig 1936, ss. 8–11. W „Księdze skarbnika malborskiego” Peter *Bayse* określony jest jako pochodzący z „obszaru bałgijskiego”, co oznacza, że dzierżył tam dobra ziemskie. Tymczasem o Peterze von Baysen nic dotychczas nie wiadomo, by był posesorem w komturii bałgijskiej. Jeśli więc identyfikacja obu osób miałyby być słuszna, wówczas trzeba by przyjąć, że nieruchomości Petera von Baysen były rozleglejsze, aniżeli tylko wieś Elgnowo (niem. Elgenau) w prokuraturstwie dąbrówieńskim na obszarze komturii ostródzkiej. Za sygnalizowaną identyfikacją przemawia jeszcze fakt, iż Peter *Bayse* brał udział w zimowej wyprawie żmudzkiej 1400 r. bądź przynajmniej wysłał na nią zbrojnych, w rezultacie czego poniósł straty w postaci dwóch rumaków, w związku z czym otrzymał od zakonu niemieckiego odszkodowanie w wysokości 8 grzywien. To zaś oznacza, iż był on zamożnym posesorem. Z kolei przeciw identyczności obu Peterów świadczyłby brak tytularnego określenia *her* (pan) w przywoływanej zapisce, podczas gdy w innej notcie wpisanej nieco wcześniej do tej samej „Księgi skarbnika malborskiego” pojawia się *her* Peter von Baysen otrzymujący 9 grzywien i 1 kopę groszy czeskich jako subwencję do poniesionych przez niego kosztów podczas wyprawy tatarskiej w lecie 1399 r., por. MTB 70.27–29; por. także R. Grieser, op. cit., s. 9, przyp. 8 na ss. 9–10; M. Radoch, *Kilka uwag o ojcu Jana Bażyńskiego – Piotrze*, w: *Szkice z dziejów Ostródy i okolic*, red. R. Sajkowski, Ostróda 2003, ss. 69–73, tu s. 70. Pieniądże te zostały wypłacone, jak się wydaje, w Malborku 22 III 1400 r., podobnie zresztą jak i odszkodowanie dla Petera Baysego 12 VI 1400 r. Czy zatem Peter von Baysen ewentualnie dwukrotnie w ciągu niespełna 3 miesięcy przebywał w Malborku? Niewykluczone i całkiem prawdopodobne, aczkolwiek równie dobrze mógłby po odbiór pieniędzy wys(y)łać jednego ze swoich *famulusów*. Także w innych zapisach Peter von Baysen opatrywany jest predykatem *her*, por. przykłady przywoływane przez M. Radocha, *Kilka uwag o ojcu Jana Bażyńskiego – Piotrze*, ss. 70–72. Wobec zaprezentowanych tu niepewnych, a częściowo sprzecznych ze sobą przesłanek, kwestia identyfikacji Petera Baysego musi pozostać jak na razie raczej otwarta.

²⁹ B. Paszkiewicz, op. cit., ss. 184–185, 186–187, 191–192.

Jeśli nawet przyjąć, że lokowana w 1371 r. wieś czynszowa była początkowo jednolitym skupiskiem osadniczym, to wznoszony przez zakon niemiecki tuż obok siedliska wiejskiego, począwszy zapewne od około 1377 r., zamek stworzył bez wątpienia nowy czynnik kształtujący w następnych dekadach dynamikę osadniczą powstałego w ten sposób zespołu – podobnie jak i kilkunastomiesięczna obecność księcia litewskiego Bolesława Świdrygiełły wraz z jego otoczeniem dworskim między jesienią 1402 a początkiem 1404 r.³⁰

Nieco światła na losy zamku bezławeckiego po opuszczeniu go przez litewskiego kniazia rzuca nie tylko przywoływany przez S. Szczepańskiego zapis w inwentarzu urzędu komtura bałgijskiego, datowanym na 11 listopada 1412 r.³¹. Z czasów sprawowania tego urzędu przez Ulricha von Jungingen (tj. między 1 maja 1396 a 29 września 1404 r.) pochodzi zachowany we fragmencie niezidentyfikowanej bliżej pergaminowej księgi miejskiej z Rastenburga (Kętrzyn) zapis nadania uczynionego przez owego komtura na rzecz Heinricha *Tessemera* w postaci 2 łanów w *Suddisches Dorf* w zamian za zobowiązanie do osiedlenia na 8 łanach przy dworze zakonnym (*houff*) w Bezląwkach ogrodników/zagrodników zorganizowanych w odrębną wieś zagrodniczą (*czu eyme gertener dorff*)³². Wydaje się, iż pod określeniem „hof” kryje się wznoszony bądź wzniesiony już zamek. Nie sposób zaś stwierdzić, czy planowana akcja osadnicza miała być podjęta jeszcze przed osadzeniem w Bezląwkach Bolesława Świdrygiełły, czy może zapis poświadcza działanie Ulricha von Jungingen dążącego do reorganizacji tudzież uzupełnienia struktury osadniczej wsi po wyjeździe litewskiego księcia wraz z jego dworskim otoczeniem, a więc w okresie między styczniem a wrześniem 1404 r. Nie wiadomo także, czy osiedlenie ogrodników/zagrodników w Bezląwkach rzeczywiście nastąpiło. W późniejszych przekazach źródłowych nie ma po nim śladu.

³⁰ Szerzej w tej kwestii por. S. Szczepański, op. cit., ss. 27–30; K. Kwiatkowski, *Zamek w Bezląwkach rzekoma bazą militarną zakonu niemieckiego podczas letniej wyprawy litewskiej 1402 roku*, KMW, 2016, nr 2 [w druku].

³¹ *Das grosse Ämterbuch des Deutschen Ordens*, hrsg. v. W. Ziesemer, Danzig 1921 (repr.: Wiesbaden 1968), s. 155, w. 24–25; por. S. Szczepański, op. cit., s. 30.

³² GStA PK, XX. HA, Perg.-Urk., Schiebl. XXVI, N 238. Jest to zachowany fragment oryginalnego, wystawionego na pergaminie dokumentu, który jest ucięty tak, iż nie wiadomo, jaka nazwa własna wiąże się z końcówką *-lawken*. Erich Joachim wskazał na dwór (*hof*) *Baiselawken* (por. *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525*, Pars II: *Regesta Privilegiorum Ordinis S. Mariae Theutonicorum/Regesten der Pergament-Urkunden aus der Zeit des Deutschen Ordens*, bearb. u. Mitwirkung zahlreicher Anderer v. E. Joachim, hrsg. v. W. Hubatsch, Göttingen 1948, N 1528, s. 178), choć w oparciu o współczesną autopsję źródła nie jest to takie oczywiste: „Ouch so gebe wir im dem egenanten Hinrich Tessemmer unnd sinen nochkome-lingend do czornu lubemalki beshazorekist in uberde ziesym fr gertener dorffe czu unserm houffe unde vor [.....] [.....]lawken dovon sal uns der egenante Hinrich Tessemmer czinsen alle jor off unsir frouwen tag lichtmesse – –”. Być może w latach 20.–30. XX w., kiedy E. Joachim opracowywał regesty dokumentów przechowywanych w królewieckim archiwum, dyplom ten był zachowany w nieco lepszym stanie. Błędna jest jednak wskazana przez pruskiego archiwistę lekcja toponimu wsi (*Endisches Dorf*), w której odbiorca przywileju otrzymał owe 2 łany.

O tym, że zamek beżławecki funkcjonował u progu drugiej ćwierci XV stulecia przekonuje wzmianka w dokumencie prokuratora rastenburskiego Johanna von Beenhusen (von Bernhausen), wystawionym 28 października 1426 r., gdzie mowa jest o „domu” (*hase* – błąd XVI-wiecznego pisarza, powinno być „*hause*”) oraz o pastwisku/wybiegu dla koni (*roßgarten*), które na nadanych wspólnocie wiejskiej 1 łanie i 2 morgach terenów łąkowych mogli użytkować podczas polowań bracia zakonnicy i przynależący do Zakonu³³. Źródło to wskazuje jednak pośrednio na zmniejszony w tym czasie zakres eksploatacji warowni przez zakon niemiecki, skoro prokurator rastenburski, któremu ona podlegała, zdecydował się darować bądź sprzedać gminie wiejskiej spory obszar łąk leżących przy zamku, rezerwując korporacji jedynie prawo do doraźnego ich użytkowania w czasie polowań, gdy na zamek przybywała większa grupa ludzi i koni.

Nie tylko funkcjonowanie niedużej warowni różnicowało w pierwszej połowie XV w. beżławecki zaspół osadniczy. Heterogeniczność osadniczo-społeczną wsi ukazują wyrażenie wykazy wizytacyjne z lat 1422 i 1437 r. zawarte w „Wielkiej księdze czynszów” („*Das Grosse Zinsbuch*”). Pierwszy z nich, w odniesieniu do interesującej nas osady, wskazuje, iż dwór (*hoff*) wraz z 6 łanami i niewymierzonym bagnem dzierżył tu Hermann Bardyns³⁴. Z treści dokumentu komtura bałgijskiego Ulricha von Jungingen z 14 maja 1402 r. wynika, że chodzi w tym przypadku o byłego (już zapewne) burmistrza Rastenburga³⁵. We wsi ziemię dzierżą zatem nie tylko chłopcy i sołtys, ale także mieszczanin, zamożny przedstawiciel elity pobliskiego niedużego miasta, który ma możliwość wzniesić i utrzymywać dwór (postulatem podczas dalszych prospekcyj archeologicznych byłaby także próba jego zlokalizowania). Podobnie jak w przypadku 5 łanów lokatorskich/sołtysich, tak i tu wydaje się, że mamy do czynienia z tym samym obszarem wiejskim w przeciągu półwiecza (1371–1422). Otóż najprawdopodobniej komornik *Jemus/Jenius/Jenus* albo zmarł bezpotomnie (prawo dziedziczne chełmińskie normowało zasady dziedziczenia majątku przez potomków obu płci), albo też on bądź jego dzieci dokonały alienacji owych 6 łanów na rzecz Za-

³³ GStA PK, XX. HA, Ostpr. Fol. 322, fol. 298r (~ GStA PK, XX. HA, Ostpr. Fol. 124, fol. 18v): „– den inwhonernn deß dorffs Baiselaucken irenn rechten erben unnd nachkomlingen eine hube und zwen morgen weide bei dem hase doselbest gelegenn –”; GStA PK, XX. HA, Ostpr. Fol. 322, fol. 298v (~ GStA PK, XX. HA, Ostpr. Fol. 124, fol. 18v): „Auch sullen unser pferde freie weide haben inn demselbigenn roßgarten wf der vorenannten huben und zweien morgen haben, wen man do umblang jagt”.

³⁴ GZB, s. 28; por. S. Szczepański, op. cit., s. 26.

³⁵ GStA PK, XX. HA, Perg.-Urk., Schiebl. XXVII, Nr. 93 (= regest: F. Krosta, *Das städtische Archiv zu Rastenburg und die erste bisher ungedruckte Handfeste der Stadt Rastenburg vom Jahre 1357*, Altpreußische Monatsschrift (dalej: AM), Bd. 3: 1866, ss. 79–84, tu nr 4, s. 80 ~ C. Beckherrn, *Verzeichniss der die Stadt Rastenburg betreffenden Urkunden* (dalej cyt.: VSRU), AM, Bd. 22:1885, ss. 505–605, edycja na ss. 506–578 (repr.: w: *Chronologisch geordnete Urkunden der Stadt Rastenburg Ostpr. von 1343–1783 mit Erläuterungen*, hrsg. v. H. Kiaulehn, Nordhorn 1982, ss. 11–94), tu cyt. wg starego wydania: nr 31, ss. 516–517).

konu, które ten nadał następnie w formie darowizny (bądź w rezultacie sprzedaży) wraz z dodatkowym, niepomierzonym obszarem bagiennym mieszczaninowi rastenburskiemu Hermannowi Bardyn(s)owi – ale już jako dobra czynszowe (z obowiązkiem uiszczania corocznej daniny w wysokości ½ grzywny z 1 łana oraz 1 dodatkowego wiardunka, zapewne z owego bagna³⁶).

Własność mieszczzańską w Bezławkach blisko 30 lat później poświadcza kolejne źródło nieuwzględnione przez S. Szczepańskiego. Chodzi mianowicie o dokument prokuratora rastenburskiego Johanna von Beenhusen (von Bernhausen) z 6 sierpnia 1431 r., w którym potwierdza on sprzedaż dwóch działów ziemi przez *Niclaus Jegera* na rzecz mieszczanina rastenburskiego Hansa *Paula*³⁷. Z dokumentu tego wynika nie tylko, że alienujący część swoich dóbr *Niclaus Jeger* był zobowiązany do służby zbrojnej, a zatem był najprawdopodobniej miejscowym „wolnym”, ale także fakt, iż ów obywatel Rastenburga już wcześniej cieszył się przywilejem do wolnego pozyskiwania rudy i jej obróbki w młynie-kuźni (*freÿ hamerde jennhalben der flutrinne*), a więc najprawdopodobniej na jednym z brzegów bliżej nieznanego rowu młyńskiego doprowadzającego wodę z rzeki Dajny do jednego z młynów³⁸. Przekaz o 9 lat późniejszy, jakim jest dokument wystawiony 5 sierpnia 1440 r. w Rastenburgu przez miejscowego prokuratora Heidichena von Milen dla owego Hansa Paula (*Hanns Pauelschen*), także nieznanemu olsztyńskiemu historykowi, poświadcza z jednej strony pozyskanie drogą zakupu nowego działu ziemi w przylegającym do Bezławek lauksie *Stumplaucken* (niem. *Stumplack*, obecnie pol. *Stąpławki*), z drugiej zaś dalsze użytkowanie nabytych w 1431 r. oraz przed tą datą dóbr i praw w Bezławkach³⁹. Obydwa te niezwykle interesujące dyplomy ukazują nie tylko heterogeniczność społecz-

³⁶ GZB, s. 28.

³⁷ GStA PK, XX. HA, Ostpr. Fol. 322, fol. 185v: „– das Niclaus Jeger Hanns Paull burger zu Rastenburg zwei stuck acker van seinem dinste zu Baiselaucken verkhaufft hat das eine stuck leit zwischenn den landtwhere unnd dem fliße, das ander stuck leidt zwischen Baiselaucken zune unnd demselbigen fliße, unnd jennhalben der flutrinne sall ehr unnd seine erben unnd nachkomlinge zu der inhubenn [być może błąd XVI-wiecznego kopisty, podczas gdy oryginalny dokument zawierał zapewne lekcję [iij huben’ – K. K.] zu Baiselack freÿ hamerde haben nach außweisung des alten briffes. Dienselbigenn zweÿ stuck acker sall der ehedachte Hanns Paull seine rechte erben unnd nachkomlinge freÿ von zinsse unnd scharwercks erblich und wiglich zur vorgennanten inhuben besitzen unnd zu Colmischen Rechte”.

³⁸ Odnosnie do znaczenia terminu „flutrynnę” por. R. Kubicki, *Młynarstwo w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach w XIII-XV wieku (do 1454 r.)*, Gdańsk 2012, ss. 151–152.

³⁹ GStA PK, XX. HA, Ostpr. Fol. 322, fol. 185r: „– Hanns Pauelschen zu Rastenb(urg) irenn rechtmn erben unnd nachkhomlingen einelhalbehube ackers freÿ von zinsse unnd allem scharwerck zu Colmischenn rechte im felde zu Stumplauckenn gelegenn zwischenn der landtwhere unnd dem fliße, fort vom fliße ann Baiselaucker zune unnd beÿ lang dem zune bas ann den weg die Hanns Paull vormols wollbezalt hatte. Auch so habe ich denn Stumplauckern dirstaigunge von der mule wegen zu Beiselaucken vorlandet mit einer huben die sie inn abermosse habenn inn irem felde, das sie auch vor mir vorliebett habenn. Domit soll die ehrgenante mule einenn freien wassergang habenn durch der Stumplaucker feldt zu ewigen zeiten unnd freÿ hamerde unnd alle das mit der Stumplacker wissen und guttem willenn geschehen ist ewiglichenn zu bleibenn”.

ną mieszkańców osady, ale także różnorodność prowadzonej w niej aktywności gospodarczej.

Kolejne źródła pisane obraz ten świetnie poszerzają. Obok sołtysa, przynależącego do korporacji zakonnej komornika, a później również zamożnych mieszczan i „wolnego” do osób mających najwyższy status w osadzie (bo w przypadku tego ostatniego już nie we wspólnocie wiejskiej) należeli także posesorzy karczem i młyna. S. Szczepański zwrócił uwagę, że o ile w przywileju lokacyjnym z 1371 r. wspomniany jest jeden bezimienny karczmarz, o tyle wizytacja z 1422 r. wskazuje na funkcjonowanie we wsi już dwóch tabern⁴⁰. W tym okresie struktura osadnicza Bezlawek uzupełniona została również o młyn wymieniony w przywołanym dopiero co wykazie wizytacyjnym⁴¹. Trzeba tu zwrócić uwagę, iż w świetle badań Rafała Kubickiego obiekt ten musiał mieć znaczne rozmiary (tj. przynajmniej 2 koła napędzające), skoro czynsz uiszczany z tytułu jego dzierżenia przez bezimiennego młynarza był dość wysoki i wynosił 9 („dobrych”) grzywien⁴², przy czym posesor młyna użytkował również 2 łany wiejskie⁴³. W celu uruchomienia młyna spiętrzone, niewątpliwie jeszcze przed 1422 r., fragment rzeki Dajny, tworząc w ten sposób staw młyński (*molteich*).

Wydaje się, że ów wymieniony w zapisach wizytacyjnych z 1422 r. młyn zbożowy nie był jedynym tego rodzaju obiektem produkcyjnym w bezlaweckim zespole osadniczym, przynajmniej około połowy XV stulecia. Dokument wielkiego mistrza Ludwiga von Erlichshausen wystawiony w Rastenburgu 20 lutego 1452 r.⁴⁴, którego nie uwzględnił w swoim artykule S. Szczepański, poświadczają funkcjonowanie młyna z jednym kołem, który został tego dnia nadany przez zwierzchnika Zakonu młynarzowi Peterowi *Blankemu* na prawie dziedzicznym chełmińskim wraz z wolnym połowem ryb w stawie młyńskim przy użyciu małych urządzeń rybackich i wyłącznie na potrzeby własnego stołu. Czynsz z owego młyna został ustalony w wysokości 4 grzywien zwyczajowej monety (a więc

⁴⁰ S. Szczepański, op. cit., s. 26.

⁴¹ GZB, s. 27. Odnośnie do funkcjonowania młyna można w tym miejscu nadmienić, że słusznie falsyfikuje S. Szczepański (por. idem, op. cit., s. 24, przyp. 79) opinię łączącą dokument z 1356 r. poświadczający nadanie dla niejakiemu *Henikina* młyna nad Dajną z okolicą późniejszych *Bayselawken*, por. tak jeszcze niedawno W. Brillowski, A. Koperkiewicz, *Archaeological and Art History Research in Bezlawki. Analysis of Form and Funktion of Small Castle Architecture in the Eastern Part of Teutonic Order's Lands*, w: *Castella Maris Baltici X. Finland 24–29.8.2009. Raseborg, Olavinlinna and Häme Castles*, ed. K. Uotila, T. Mikkola, A.-M. Vilkkuna, *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae*, vol. XVIII, Saarijärven 2012, ss. 33–43, tu s. 41.

⁴² Por. R. Kubicki, op. cit., ss. 126–127.

⁴³ GZB, s. 69; por. S. Szczepański, op. cit., s. 27.

⁴⁴ GStA PK, XX. HA, OF 97, fol. 233r–233v: „– und haben darumb demselben Petern seynen rechten erben und nachkomeligen dieselbe unsere mole czu Paÿßlawken vorlegen und gegeben vorleyen und geben sie en in krafft deses brieffes mit irer czubehorung erblich und ewiglich czu Colmischen rechte czubesitzen, darczu vorleyen wir en freye f[ischer]je in dem molteiche bey derselben molen gelegen mit cleÿnem gezewg [all]eyne czu notdurfft ires tissches und nicht czuvorkouffen – –”.

chyba tzw. małych grzywien) oraz 30 kur uiszczanych na święto Ofiarowania NMP (2 lutego)⁴⁵. Tenor dokumentu wyraźnie wskazuje, iż Peter *Blanke* uzyskał nadanie owego młyna w zamian za długą i pilną służbę świadczoną w nim w czasie, kiedy należał on do Zakonu, a więc dyplom poświadcza zmianę własnościową obiektu i tym samym implikuje jego uprzednie, zapewne co najmniej kilkuletnie, istnienie.

Jeden z bezląweckich młynów (który?) wzmiankowany jest w dokumencie z 25 listopada 1480 r. wystawionym w Królewcu przez wielkiego mistrza Martina Truchseßa von Wetzhausen. Poświadcza on nadanie uczynione przez zwierzchnika Zakonu na rzecz Jokusza von der Melwe w postaci wsi Wopławki (*Wapplaucken*) wraz z młynem w Bezląwkach (*Bayßlaucken*) w dziedziczne dzierżenie na prawie magdeburskim⁴⁶. Z kolei na mocy nadania poświadczonego dyplomem wystawionym przez tego samego wielkiego mistrza, również w Królewcu, 26 stycznia 1481 r. Anselm von Tettaw otrzymywał obok dworu *Wotzkaym* (niezidentyfikowany, prawdopodobnie późn. niem. *Wotterkeim*, obecnie pol. *Wiatrowiec*⁴⁷), wsi *Syllen* (późniejsze niem. *Groß Söllen*, ob. pol. *Szylina Wielka*) i młyna w *Sonnenburgu* (późniejsze niem. *Groß Sonnenburg*, obecnie pol. *Drawa*) również prawo połowu w jeziorze *Cawditten* (późniejsze niem. *Klare See*, obecnie pol. *Jasna Woda* nieopodal osady *Susnick*, obecnie pol. *Suśnik*⁴⁸) oraz w stawie młyńskim w Bezląwkach⁴⁹. Można zatem wnioskować, że ów sztuczny zbiornik wodny na Dajnie musiał mieć znaczne rozmiary, skoro jeden z posiadaczy ziemskich niedzierzący dóbr w pobliżu stawu otrzymał w nim prawo połowów. Z drugiej strony dziwi nieco fakt, że takiego przywileju nie otrzymał Jokusz von der Melwe, dzierżący sam młyn, jednakże najpewniej związane to było z ograniczonym charakterem donacji, który uwidacznia się w wyłączeniu jurys-

⁴⁵ GStA PK, XX, HA, OF 97, fol. 233v.

⁴⁶ GStA PK, XX, HA, OBA 16908: „– – daß dorff Wapplaucken das do innehelt uws des scholzen huben sechtzig huben dar zcu dye mole zcu Bayßlaucken myt allen unde iglichen iren gerechtickeiten zcu ßinem geniessen unde zcufellen alse dasselbe dorff itczt gemelt unde dye mole unßer orden allewegen inworzeiten hat innegehalt besessen gnossen unde gebraucht an ackere wießen weiden welden felden puschen bruchernnn fflissernnn unde streuchernnn bynnen iren alden grenitczen alse die von alderß von unßers ordes brudernnn ßein beweiset im Brandenburgischen gebitte geleghen frey erblich unde ewiclich zcu magdenburgisschen rechten unde zcubeiden konnen zcubeisitzen?”

⁴⁷ Por. G. Gerullis, *Die altpreußischen Ortsnamen*, Berlin–Leipzig 1922, s. 211.

⁴⁸ Odnośnie do tej identyfikacji por. G. Gerullis, op. cit., s. 181; za nim także I. Jankelaitienė, *Prūsų limnonimų struktūra ir kilmė* [*Struktura i pochodzenie pruskich nazw limnologicznych*], Vilnius 2007 (mps), s. 114.

⁴⁹ GStA PK, XX, HA, OF 92, k. 39r. W dokumencie nadawczym wystawionym przez wielkiego mistrza Martina Truchseßa von Wetzhausen dla Anselma von Tettaw mowa jest m.in. o prawie tegoż ostatniego do połowów w stawie młyńskim w *Bayßelawcken*: „Von sunderlichen gnade verleyhen wir ine frey visscheren im seh czu Cawdittenn unnd im molteich zcu Bayßlawcken mit einer cleppen unde allem cleynen geczew allein czu nottorfft ires tissches unde nicht czuverkouffen, doch mit sollchem bescheide, so dieselben pflegere ampt widder under uns unde unnsren ordenn kommen, das danne eyn pfleger doselbst zu wintertagen uffim eyse den ersten czog haben sall, so er den czihen wil”.

dykcji sądowej odbiorcy nadania na drogach⁵⁰, podczas gdy Anselm von Tettaw takie uprawnienia w granicach nadanych mu dóbr otrzymał dożywczo⁵¹.

Obecność w osadzie bezławeckiej osób zaliczających się do grupy „wolnych” poświadczona jest nie tylko przez przywołany wyżej dokument z 1431 r. Ujawnia ją również wykaz wizytacyjny z 1437 r. Wiadomo zeń, że byli oni zobowiązani wobec korporacji zakonnej do pełnienia 3 służb wojskowych⁵², choć nie sposób określić, w jakiej postaci, na bazie jak rozległych majątków i w oparciu o jakie prawo dziedziczne. Przytoczony przez S. Szczepańskiego dokument z 17 listopada 1484 r. wskazywałby, iż stabilność owych uczynionych przed 1437 r. nadań związanych z 3 służbami zbrojnymi była znaczna i przetrwały one zawieruchę wojny domowej (1454–1466)⁵³. Mianowicie wielki mistrza Martin Truchßes nadał zastawnie Veitowi *Fewchterowi* (Feuchterowi) dobra w komornictwie leunenburskim (sątoczeńskim) należącym do okręgu rastenburskiego (kętrzyńskiego), w tym m.in. władztwo nad trzema „wolnymi” w Bezlawkach, mianowicie Paelem *Temperbothem*, *Kaytellem* i *Czitzkonem* oraz młyn w tej osadzie⁵⁴.

⁵⁰ GStA PK, XX. HA, OBA 16908: „Darczu vorleien wir ine von Bunderlichenn gnaden die gerichte beyde groß unde clein alleine obern ire leuthe unde bynnen deß obgemelten dorffis unde der molen grenitczen stroßgerichte außgenommen daß wir unßer herlichkeit zcurichten behalten”.

⁵¹ GStA PK, XX. HA, OF 92, k. 39r: „Darczu vorleyhen wir ine die gerichte beyde gros unde cleyn mitsampt dem strossengericht, das wir ine verleyhen allem czu seinen leben, also das er ober seine lewthe bynnen der obgemelten gutter, dorffere unde molen grenitczen richten mag, und was vonn frembden lewthen im strossengericht wurd gebrochen, sall er mit der herschafft wissen zcurichten behalten”.

⁵² GZB, s. 71; por. S. Szczepański, op. cit., s. 27.

⁵³ GStA PK, XX. HA, Perg.-Urk., Schiebl. XXVII, Nr. 24; por. S. Szczepański, op. cit., s. 27.

⁵⁴ GStA PK, XX. HA, Perg.-Urk., Schiebl. XXVII, Nr. 24. Wielki mistrz oznajmia w dokumencie, że on Veitowi „Fewchterowi – – das dorff Swansfeldt mitsampt den nochgeschriben freyen Blandaw Wendeyn mit den dreyen höfen, Pael Temperboth Kaytell Czitzko die freyen zů Bayßelawken mit der mole unnd die zeen wüsten huben Spurgelynn Glawbothen Kayßkaym Dreßyn Stabelawckenn Trebünn unnd Floßkeym unnd den hofe za Kynthwang eyngesaczt unnd verpfendt haben, versetzen unnd verpfenden ine semlich dorff unnd die freien inn crafft dieses brieffs mit allen unnd iglichen iren gerechtigkeiten zinsern genyessen unnd zufellen an acker wisen weydenn welden felden büschen brüchen unnd strewcheren bynnen iren alden grenitczen als die unnsere orden hot inngehabt gnossen gebrawcht unnd besessen im gebiethe Rastenburg unnd came rampt Leüwnenburg gelegen dorczu vergönnen wir ine die gerichte groß unnd cleyn mitsampt den strossengericht alleyne ober die selbigen genanten freien unnd inwoner des dorffs Swansfeldt unnd bynnen der freyen unnd des dorff grenitczen das kirchenlehen ußgenommen das wir unnsere herligkeit zuverleyhen behalten. Doch mit sallichem bescheidt so wir adder unnsere orden so stathafftig unnd vermögende werden die obengemelten summa die helffte außzurichten unnd zcubezalen als denne sal der genante Veith seine erben adder erbnamen die obengemelten freyen unnd die gebawer inns irste abetretten eynrewmen unnd zuloßen geben unnd alleyne das dorff Swansfeldt vor die andern helffte in verpfandung haben – –”. W związku z faktem, iż wydawcy regestów dokumentów pergaminowych nie w pełni jasno zinterpretowali fragmenty dokumentu, z uwagi na brak znaków interpunkcyjnych, podałem powyżej jego fragment dotyczący treści nadania zastawnego. Wynika z niego jednoznacznie, iż Veith otrzymał jako główne nadanie wieś *Swansfeldt* (późniejsze niem. Groß Schwansfeld, obecnie pol. Łabędnik) wraz z mieszkającymi w niej „wolnymi” *Blandawem* i *Wendeynem* z trzema dworami (*höfe*), a ponadto obok wspomnianych już dóbr w Bezlawkach 10 łanów opustoszałych w *Spurgelynn* (późniejsze niem. Sporgeln, obecnie pol. Szpurgle), *Glawbothen* (późniejsze niem. Glaubitten, obecnie pol. Głowbity), *Kayßkaym* (niem. Groß Köскеim, ob. pol. Kaskajmy), *Dreßyn* (późniejsze niem. Drösch, ob. pol. Droszkowo), *Stabelawcken* (niem. Stablack, obecnie pol. Stablawki), *Trebünn* (zag.) i *Floßkeym* (niem. Groß Floßkeim, obecnie pol. Błuskajmy Wielkie) oraz dwór w *Kynthwang* (niem. Kinnwangen, obecnie pol. Kinwągi).

Należy tu jednak zwrócić uwagę na kontekst niezauważony przez olsztyńskiego badacza. Mianowicie wspomniany przed chwilą dyplom z 1484 r. poświadczał nadanie zastawne uczynione przez wielkiego mistrza Martina Truchseßa von Wetzhausen na rzecz Veita Feuchtera (Veichtera), jednego z najemników z czasów wojny 1454–1466 r.⁵⁵ Jest ono przykładem ówczesnej praktyki pruskiej gałęzi zakonu niemieckiego, która nie mając pieniędzy na spłacenie zaległego żołdu na rzecz najemników, dochodziła do porozumienia z poszczególnymi żołnierzami i nadawała im we władanie mniej lub bardziej rozległe dobra ziemskie tytułem zastawu za niespłacone dotychczas sumy żołdu. W rezultacie tego rodzaju nadań zastawnych najemnicy uzyskiwali szerokie prawa władcze, znacznie szersze aniżeli dotychczasowi posiadacze ziemscy (nawet pasowani rycerze), bowiem w ten sposób mogli oni ściągać dla siebie (na poczet niezapłaconego przez zakon żołdu) dochody z tytułu różnorodnych praw i przywilejów (sądowniczych i gospodarczych), które dotychczas należały się korporacji zakonnej. Jeśli więc Veit Feuchter w 1484 r. uzyskał nadanie na położone w Bezląwkach 3 dwory (wraz z majątkami) „wolnych” – Paula *Temperbotha*, Kaytella i Critzka, to nie oznaczało to przejęcia przez byłego najemnika ich dóbr, ale przejęcie przez niego z rąk Zakonu uprawnień do powinności, które dotychczas jemu świadczyli. Z punktu widzenia owych „wolnych” pojawiał się w ten sposób nowy poziom władczy – nowi panowie. Dotychczas ci „wolni” podlegali władztwu Zakonu zarówno w wymiarze terytorialnym, jak i zwierzchnim krajowym. Teraz w dużym stopniu ów zakres władzy terytorialnej względem nich przejmował Veit Feuchter, podczas gdy zakon niemiecki nadal pozostawał ich władcą zwierzchnim krajowym.

Podobną sytuację prawną w odniesieniu do wsi czynszowej Bezląwki wprowadzało nadanie zastawne uczynione przez zakon niemiecki przed 27 sierpnia 1476 r. dla innego najemnika, Antona Trenego, który najprawdopodobniej uzyskał uprawnienia władcze nad osadą (tj. w tym przypadku władztwo gruntowe), w tym bez wątplenia prawo patronatu w miejscowym kościele parafialnym, co potwierdza dokument prezentacyjny wystawiony przez owego Antona 27 sierpnia 1476 r. Jak ustalił S. Szczepański, ten przedstawiciel tzw. nowej szlachty w Prusach musiał umrzeć między 8 marca 1480 a najpóźniej 1485 r., pozostawiając po sobie wdowę Katharinę, która najpóźniej jesienią 1486 r. wyszła ponownie za

⁵⁵ Poświadczony w Prusach począwszy od jesieni 1459 r., por. GStA PK, XX. HA, OBA 15400. Od początku 1466 r. upominał władze zakonne o wypłatę należnych mu pieniędzy (por. GStA PK, XX. HA, OBA 16020; Perg.-Urk., Schiebl. 93, Nr. 34), które te powoli mu od początku lat 80. uiszczały, por. GStA PK, XX. HA, OBA 16889; 17020; 17135. W 1480 i 1481 r. poświadczony na urządzie *hauptmanna* w Rastenburgu, por. GStA PK, XX. HA, Perg.-Urk., Schiebl. XXVII, Nr. 101; Schiebl. XXVII, Nr. 20). Kończącym aktem tych rozliczeń było przywoływane nadanie wielkiego mistrza z 17 XI 1484 r.

mąż za Fritza (Friedricha) Kolhaßa. Ten, w przeciwieństwie do Antona, nie należał do licznej grupy żołnierzy najemnych, którzy po 1466 r. pozostali w Prusach, próbując wyegzekwować od zrujnowanego Zakonu wypłatę należnych im sum łożdu. Jak wskazuje na to przekaz z 10 marca 1443 r., poświadczający porozumienie zawarte między mieszkańcami w prokuratorstwie barciańskim Stefanem Schordennem a Matczem Koelhaßem⁵⁶, był Fritz – tak jak jego wzmiankowany 40 lat wcześniej krewny – tuziemcem. 13 grudnia 1486 r. Fritz otrzymał w Królewcu z rąk wielkiego mistrza Martina Truchseßa von Wetzhausen nadanie zastawne czterech wsi (*Witenbergk* (późniejsze niem. Friederikenthal, obecnie ros. Nivenskoe), *Sziddaw* (niem. Siddau, obecnie pol. Żydowo), *Perkün* (niem. Perkau, obecnie pol. Parkoszewo) i Beżławki), do których prawa władcze odziedziczyła po Antonie Trenem Katharina⁵⁷. Wieś pozostaje pod władaniem Fritza i jego żony do wiosny 1495 r. Na mocy bowiem dokumentu wielkiego mistrza Johanna von Tiefen z 23 kwietnia 1495 r. ów szlachcic zrzekł się praw do Beżławek w zamian za zamianę zastawu trzech pozostałych wsi na dożywotnie prawo własności względem nich⁵⁸. Wieś wedle tenoru dokumentu miał przekazać Zakonowi do najbliższej Katedry św. Piotra, tj. 22 lutego 1496 r. Nie wiadomo, czy realizacja tego zobowiązania przebiegała planowo, ani też co później uczynili bracia zakonni z ową osadą.

Chyba niezbyt długo pozostawały Beżławki po 1496 r. pod władztwem gruntowym zakonu niemieckiego, skoro źródło z 3 lipca 1515 r. wskazuje, że wieś znajdowała się wówczas w zastawie na rzecz rodziny szlacheckiej von Schlieben. Ów przekaz, list wójta rastenburskiego Wenera von Drachenfels do wielkiego mistrza Albrechta margrabiego von Brandenburg-Ansbach, poświadczają zamiar zakupu przez wspólnotę wiejską w *Rosenorth* (niem. Rosenort, obecnie pol. Różyna) 1 łana w Beżławkach. Jako że ta pierwsza osada również znaj-

⁵⁶ GStA PK, XX, HA, OBA 8234 (obok Matcza *Koelhaßen* w dokumencie pojawia się również pod rokiem 1451 niejaki Hans *Balch Kolhasen*, niewątpliwie krewny tego pierwszego).

⁵⁷ GStA PK, XX, HA, Perg.-Urk., Schiebl. 94, Nr. 11 (S. Szczepański, op. cit., s. 27, przyp. 102, omyłkowo podał niewłaściwą sygnaturę archiwalną tego dokumentu). Podobnie miała się rzecz dowodnie ze wsią *Babeyn* (późniejsze niem. Babziens, obecnie pol. Babieniec), którą Zakon zastawił Hansowi Trenemu, niewątpliwie krewnemu Antona, po czym owa osada musiała przejść na tego ostatniego, po którym znowu przejął ją w posiadanie poprzez małżeństwo z Katheriną Fritz Kolhaß, który następnie na mocy układu z Melchiolem Eyckem (krewnym Antona Trenego) odstąpił ją temu ostatniemu. Zakon niemiecki dokonał wykupu owej zastawionej wsi dokładnie tego samego dnia, w którym uczynił wspomniane nadanie dla Fritza Kolhaßa, tj. 13 XII 1486 r., por. GStA PK, XX, HA, OBA 17284.

⁵⁸ GStA PK, XX, HA, Perg.-Urk., Schiebl. XXVI, Nr. 69: „Dorkeinne şal gemester Frederich Kolhasse einrewmenn unnd obirgebenn [podkreślenie – K. K.] uff Petri ad kathedram nest komfftigk unns unnd unnserr ordenn das dorff Başelawckenn im Rastenburgisschenn gelegen, das denne wir unnd unnserr ordenn in ebikait wie vorhin gebrawchen unnd geniessenn mogen”. S. Szczepański błędnie zrozumiał treść źródła, przypisując wielkiemu mistrzowi „kolejne potwierdzenie majątku w Beżławkach dla Fritza Kolhaßa”, por. idem, op. cit., s. 27.

dowała się pod zastawem, w rękach Kuntzego Truchseßa, w kwestii alienacji zainteresowane strony odwołały się do Zakonu⁵⁹.

Dynamikę zmian własnościowych ukazuje kolejna wzmianka, zaledwie dwa lata późniejsza od dopiero co przywołanej. W tym czasie Bezławki podlegały już władztwu gruntowemu Petera Muntzera, który wiosną tego roku odsprzedaje wieś wójtowi kapituły sambijskiej Michaelowi von Drahe, co dokumentuje dyplom wielkiego mistrza Albrechta margrabiego von Brandenburg-Ansbach wystawiony w Królewcu 16 maja 1517 r. i poświadczający złożoną transakcję wymienną uczynioną między zwierzchnikiem Zakonu a wójtem kapituły. Z osady Michael von Drahe mógł corocznie dożywotnio pobierać czynsz w wysokości 73 grzywien⁶⁰.

O ile nie wiadomo, czy wspólnota wsi Różyna zakupiła ostatecznie w 1515 r. od mieszkańców Bezławek jednołanowy dział, o tyle z okresu niemal o stulecie wcześniejszego poświadczono jest powiększenie powierzchni gruntów osady. Otóż wspomnianym już wyżej dokumentem z 28 października 1426 r.⁶¹ prokurator rastenburski Johann von Beenhusen (von Bernhausen) nadał mieszkańcom wsi *Bayselaucken* 1 łan i 2 morgi łąki położone przy zamku, które ci bądź zakupili, bądź otrzymali od Zakonu jako darowiznę⁶². Bez wątplenia nie chodzi tu o tereny, tej samej wprawdzie powierzchni (1 łana i 2 mórg), które widnieją wymienione w zapisie wizytacji z 1422 r., określone jako „nadmiar” (*obirmose*), bowiem czynsz z tych ostatnich wynosił 1 grzywnę 2 solidy oraz 2 kury⁶³, podczas gdy

⁵⁹ GStA PK, XX, HA, OBA 20527: „Auch wie eurn furstlichen gnoden der erlwirdige erberrr unnd geistliche herr Georg Truchsess teutzsch Ordenns groscomptur anbrocht eur furstlich gnod den paurn von Rose-north die Kuncz Truchses inn vorsazunnghe hot vorgunnen ein hube zue Beiselaucken gelegen keuffenn mocht-tenn der wegenn mir eur furstlich gnodt entpfolenn eur furstlichen gnoden schriftlich wie is umb solche hube ein gestalt eroffnenn soll. Fuge ich eurn furstlichenn gnodenn vorstenn das gut dorynne die huben gelegenn denn vonn Schliebenn vorsacht des gleichen die Rosenorter Kuncz Truchses schicke eur furstlichenn gnodenn hir beigelegt ein erbschriftt uber gedochte hube mit etlichen artickeln aus dem heupt brieff werdenn eur furstlich gnodt lesende zuvormerkenn habenn”.

⁶⁰ GStA PK, XX, HA, Perg.-Urk., Schiebl. XXIII, Nr. 22: „– darzu das gut Bayßelaucken im Rasten-burgschen gebiet gelegen, welch wir ime fur dißer tzeit vorgunt und zugelassenn haben von Peter Muntzer zu sich zukuwffenn, solchs auch seyn lebenslang zu genyßen unnd zugebrauchen in crafft und macht dißes unsers uffin briffs, doch also mit disem anhang unnd bescheide, das vilbenanter her Michel von Drahe solch dreÿ unnd sibentzig mrg alle jar jericlichenn seÿn lebenslang genyße, gebrauche unnd nymands anders vorpfende, vorkewffe, vorsetze auch nymands zuheben und zuentphaenn heÿmstelle in keynerley weÿße, er seÿ geistlich ader wertlichenn, zunder fur sich selbst gebrauche damit solch dreÿ unnd sibenzig nach seÿnem totlichenn ab-gang, den got lang spare, under wider an unseren ordenn keme unnd falle”.

⁶¹ GStA PK, XX, HA, Ostpr. Fol. 322, fol. 298r–298v (~ GStA PK, XX, HA, Ostpr. Fol. 124, fol. 18v); por. L. Wakuluk, op. cit., tu s. 377 (przywołuje bardzo zdawkowo, bez powołania się na źródło archiwalne, a tylko z odnotowaniem publikacji rejestrowej Carla Beckherrna (por. VRSU 52, s. 521) i z błędną identyfikacją wystawcy dokumentu).

⁶² GStA PK, XX, HA, Ostpr. Fol. 322, fol. 298r: „– den inwhonern den dorffs Baiselaucken irenn rechen erben unnd nachkomlingen eine hube und zwen morgen weide bei dem hase doselbest gelegenn erblich unnd ewiglich zubesiczenn zu solchen rechte als sie ihn andernn huben besiczenn”.

⁶³ GZB, s. 28.

z owego działu łąkowego Zakon pobierał corocznie tylko ½ grzywny i 2 kury⁶⁴, co notabene nie może dziwić, biorąc pod uwagę fakt, że nie była to ziemia eksploatowana jako teren orny. „Nadmiar” wzmankowany w 1422 r. musiał zostać stwierdzony w wyniku nowego pomiaru wsi albo wówczas, podczas wizytacji (co mniej prawdopodobne), albo nieco wcześniej (co bardziej prawdopodobne).

Odnosnie do XV w. należy stwierdzić, że obok wizytacji z 1422 i 1437 r. dysponujemy jeszcze innym wartościowym materiałem źródłowym o charakterze administracyjnym, rzucającym nieco światła na funkcjonowanie wsi Bezląwki około połowy tego stulecia. Nie został on uwzględniony przez S. Szczepańskiego, stąd chciałbym się tu nad nim nieco pochylić. Liczne informacje dotyczące interesującej nas osady i jej mieszkańców z około 1449–1452 r. zawarte są w „Księdze urzędu prokuratorskiego w Szestnie”⁶⁵. Z noty dotyczącej młynów na obszarze prokuratorstwa szestneńskiego, odnoszącej się do wspomnianego wyżej okresu, można wnioskować o funkcjonowaniu poświadczonego po raz pierwszy w 1422 r. młyna w Bezląwkach również około połowy XV stulecia⁶⁶. Odnoszące się do 1449 r. zapisy, charakteryzujące powinności mieszkańców osad w okręgu szestneńskim względem zakonu niemieckiego⁶⁷, wskazują, iż część obszaru wsi Bezląwki pod koniec lat czterdziestych XV w. była elementem składowym większego kompleksu dóbr o powierzchni 124 łanów, obejmującego obok interesującej nas osady również wsie *Busem* (niem. Bussen, obecnie pol. Boże) i *Grunow* (niem. Grunau, obecnie pol. Gronowo). Panami gruntowymi tego rozległego majątku byli *Brosian Meledin* i *Casper Glabune*, określane jako *eddelinge*, tzn. synowie szlachejnych/szlachetni⁶⁸. Z kontekstu zapisów wynika niedwuznacznie, że owi

⁶⁴ GStA PK, XX. HA, Ostpr. Fol. 322, fol. 298v (~ GStA PK, XX. HA, Ostpr. Fol. 124, fol. 18v).

⁶⁵ *Amtsbücher des Deutschen Ordens um 1450. Pflegeamt zu Sehesten und Vogtei zu Leipe*, hrsg. u. bearb. v. C. A. Franzke, J. Sarnowsky, Beihefte zum Preußischen Urkundenbuch, Bd. 3, Göttingen 2015, edycja na ss. 41–296 (dalej: ABPAS) – jest to edycja Ordensfoliantu 186.

⁶⁶ ABPAS, s. 48: „Grunow und andir hoffer und dorffer do ummb gelegin molen czum Reyne und zcu Baselanken etc”.

⁶⁷ ABPAS, s. 62.

⁶⁸ Czy wspomnianego *Caspera Glabune* można identyfikować z wielokrotnie poświadczonym w źródłach pisanych w latach 40.–50. XV w. *Casparem Glabune*, „wolnym”, posesorem ziemskim dzierżącym dobra na obszarze komturii bałgijskiej (głównie w komornictwie bartoszyckim) i pełniącym urząd sędziego ziemskiego bartoszyckiego por. GStA PK, XX. HA, OBA 8049 (= edycja: *Acten der Ständetage Preussens unter der Herrschaft des Deutschen Ordens*, hrsg. v. M. Toeppen (dalej: ASP), Bd. I; Bd. II: *Die Jahre 1436–1446*, Leipzig 1880, nr 263, ss. 401–402); OBA 9297; OBA 12181 (= edycja ASP, Bd. III: *Januar 1447 bis Juli 1453*, Leipzig 1882, nr 427, s. 683); OBA 12345 (= edycja: ASP, Bd. IV: *August 1453 bis September 1457*, Leipzig 1884, nr 36, s. 53); OBA 12528 (= edycja: ASP IV 74, ss. 101–102); OBA 12849 (= edycja: ASP IV 222, s. 345)), czy może z jego synem noszącym to samo imię, bądź z jeszcze innym krewnym, trudno jednoznacznie rozstrzygnąć. Dokument z 22 III 1451 r. wystawiony przez wielkiego mistrza Ludwiga von Erlichshausen na rzecz *Casparsa Glabüne* zdawałby się przemawiać za identycznością osób będących członkami rodziny Glabune i pojawiających się w źródłach pod imieniem Caspar/Casper. Dość prawdopodobne z kolei, że ów Casper był synem (tudzież innym krewnym) poświadczonego 13 V 1386 r. komornika bartoszyckiego Glabune (por. GStA PK, XX. HA, Perg.-Urk., Schiebl. XXVI, Nr. 255 (zachowany jako fotokopia oryginalnego dokumentu)).

edelingowie zaliczani byli do grupy „wolnych”⁶⁹. Jednak spośród wspomnianych 124 łąnów jedynie 4 łąny dzierżyli oni wówczas w Bezląwkach. Z nich pełnić mieli 1 wspólną służbę (*dinst*) mającą charakter służby pomocniczej względem 4 pozostałych służb typu *platendinst* asygnowanych w oparciu o pozostałe 120 łąnów⁷⁰. O ile w przypadku *platendinstów* chodzi o „średniozbrojne” służby złożone przynajmniej z 2 zbrojnych konnych każda (tj. w 2 konie)⁷¹, o tyle owa pomocnicza służba była „lekką” służbą „pruską”, a więc realizowana była przez 1 lekkozbrojnego konnego⁷². Wskazuje na to nie tylko ówczesna praktyka poświadczona powszechnie w kraju pruskim, ale także inna, konkretna zapiska w przywoływanej „Księdze” dotycząca tej właśnie służby, w której określa się ją mianem „małej” (*cleyndinst*)⁷³. Obok „małej służby” dwaj edelingowie winni byli w bezpośrednim z nią związku uiszczać corocznie (na św. Marcina, tj. 11 listopada) na rzecz Zakonu (na zamek prokuratorski w Szestnie (niem. Seehesten)) czynsz rekognicyjny (*orkunde*) w wysokości 1 funta wosku i 5 denarów (fenigów) oraz daninę płuznego (*pflugkorn*) w wymiarze 1 szefla/korca pszenicy i 1 szefla/korca żyta⁷⁴. Z innego zapisku w księdze szestnenskiego urzędu prokuratorskiego wynika, że jesienią 1449 r. opisywane tu 4 łąny dzierżyli furman *Merten* oraz niejaki *Rockinbrot*, którzy uiszcili wówczas na rzecz Zakonu płuzne w ilości 2 szefli/korców pszenicy i takiejż objętości żyta oraz w związku z 1 „małą służbą” czynsz rekognicyjny w postaci 1 funtu wosku, pozostając z tego tytułu winnymi jeszcze 5 denarów (fenigów)⁷⁵. Dwa inne przekazy wskazują, że obaj ci posesorzy mieli status „wolnych”⁷⁶. Dzierżyli oni w 1450 r. także 20 łąnów lasu w *Grunow* (Gronowo)⁷⁷. Trudno jednoznacznie rozstrzygnąć, czy między końcem 1450 a najpóźniej 1452 r. doszło do alienacji owych 4 łąnów w Bezląwkach i ich naby-

⁶⁹ ABPAS, s. 87: „It[em] dy eddelnge vorberuret in dem dorffe – – sunder wonen me freyen dor uff se ist des pfluckornis me uff Mertini etc.”

⁷⁰ ABPAS, s. 87: „It[em] dy eddelnge vorberuret in dem dorffe 4 hubin uff 1 gemeyne dinst den zcur Grunow, Busem zcu hilfe – –”; por. też ABPAS, s. 109.

⁷¹ ABPAS, s. 87: „Busem etc. – – Summa aus dem dorffe 2 platen dinste uff disse czeyt dor von durch gnode willen 4 pferde und wopin dor von ir herschauwunge her noch beruret etc. – – Grunow etc. – – Summa aus dem dorffe von den scholtissen ee gedacht 2 platin dinste dor von uff disse czeyt durch gnode willen 4 pferde mit wopin dor von ir herschauwunge her noch beruret etc.”; ABPAS, s. 88: „Summa von den 4 platin dinsten sullen sy durch gnode willen uff disse czeyt vor dynen mit 8 mannes und so vil gutten pferdin etc.”

⁷² K. Kwiatkowski, *Wojśka zakonu niemieckiego w Prusach 1230–1525 (korporacja, jej pruskie władztwo, zbrojni, kultura wojny i aktywność militarna)*, Dzieje Zakonu Niemieckiego, t. 3, Toruń 2016, ss. 182–183.

⁷³ ABPAS, s. 142.

⁷⁴ ABPAS, s. 87, 109.

⁷⁵ ABPAS, s. 142: „Baselanken etc. – – Item Merten furman und Rockinbrot d[dederun]t 2 scheff[el] weys so vil kornis von 4 hubin dy in das dinst czum Busem gehorin etc. Tenentur 1 pfunt wachs 5 d. orkunde uff eyn cleyndinst etc. D[ederun]t wachs etc.”

⁷⁶ ABPAS, s. 143: „– – dy sulden dy freyen egedochten zcu Baselanken sundirliche von iren 4 hubin vordynen etc.”; ABPAS, s. 227: „Baselanken etc. – – Item 2 freyen van 4 huben uff 1 gemeyne dinst vor dynen 20 hubin waldis zcur Grunow d[ederun]t 2 s[scheffe]l weys so vil pflugkornis 1 punt wachs 5 d. orkunde etc.”

⁷⁷ ABPAS, s. 227.

cia przez edelingów *Brosiana Meledina* i *Caspera Glabune*, czy też *Merten* i *Roc-kinbrot* dzierżyli je zarówno w 1449, 1450, jak i w kolejnych latach jako poddani wymienionych wyżej edelingów. Bowiem fakt przynależności pełnionej przez tych „wolnych” „małej służby” w 1449 r. do służb świadczonych w tym roku przez edelingów (co trzeba tu podkreślić nie bezpośrednio, ale przez podległych ich władztwu gruntowemu sołtysów) ze wsi *Bussem* (niem. Bussen, obecnie pol. Boże,), a więc ze wspomnianego wyżej rozległego 120-łanowego majątku, w świetle przywoływanego przekazu źródłowego nie ulega wątpliwości⁷⁸.

Przeanalizowany zestaw przekazów źródłowych poświadcza także przynależność administracyjną osady Beżławki. W 1417 r. zarówno wieś, jak i funkcjonujący jeszcze nadal lauks *Bayselaucken* przynależały do komornictwa leunenburskiego (sątoczeńskiego)⁷⁹, podobnie jak w 1452 r., kiedy atrybucja administracyjna została dookreślona jeszcze o okręg rastenburski (*im gebiete Rastenburg*)⁸⁰. Nie inaczej rzecz się miała w 1484 r.⁸¹, a i w 1517 r. wieś *Bajjselaucken* położona była nadal w okręgu rastenburskim (*im Rastenburschen gebiet*)⁸². Jeśli zatem uwzględnić jeszcze pośrednie, ale jednoznaczne w wymowie, przesłanki wskazujące na przynależność Beżławek do prokuratorstwa rastenburskiego w postaci przywoływanych wyżej dokumentów dotyczących tej osady, a wystawianych przez prokuratorów z Rastenburga⁸³, to zarysuje się nam obraz lokalnych stosunków administracyjnych wykazujących dużą trwałość.

Trzy spośród kilkunastu dochowanych do dziś przekazów pisanych dają pewien asumpt do analizy warunków topograficznych najbliższej okolicy Beżławek w pierwszej połowie XV stulecia. Jeśli lakoniczną wzmiankę o bagnie zapisaną w wizytacji z 1422 r. trudno ściśle interpretować i szukać lokalizacji tego podmokłego terenu⁸⁴, to już wspomniana w dokumencie z 26 lutego 1426 r. puszcza (*heide*), rozciągająca się między Reszlem a Beżławkami⁸⁵, pozwala jednoznacznie utożsamiać ją ze współczesnym kompleksem leśnym otaczającym Świętą Lipkę (niem. Heiligelinde) i bez wątpienia będącym pozostałością późnośrednio-wiecznej poprzedniczki. Południowo-wschodni skraj tej puszczy tworzył w XV stuleciu północno-zachodnią rubież wsi Beżławki, a wcześniej najprawdopodob-

⁷⁸ ABPAS, s. 142.

⁷⁹ GStA PK, XX. HA, OBA 2497.

⁸⁰ GStA PK, XX. HA, OF 97, fol. 233v

⁸¹ GStA PK, XX. HA, Perg.-Urk., Schiebl. XXVII, Nr. 24.

⁸² GStA PK, XX. HA, Perg.-Urk., Schiebl. XXIII, Nr. 22.

⁸³ GStA PK, XX. HA, OBA 349, k. 2r; GStA PK, XX. HA, Ostpr. Fol. 322, fol. 100r; GStA PK, XX. HA, Ostpr. Fol. 322, fol. 298r (~ Ostpr. Fol. 124, f. 18v); GStA PK, XX. HA, Ostpr. Fol. 322, fol. 185v; GStA PK, XX. HA, Ostpr. Fol. 322, fol. 184v.

⁸⁴ GZB, s. 28.

⁸⁵ GStA PK, XX. HA, Ostpr. Fol. 322, fol. 100r.

niej także barckiego lauksu. O dość rozległych, bo zajmujących 32 morgi (około 17,95 ha), łąkach przyzamkowych przystosowanych do wypasu koni, poświadczonych w tym samym 1426 r., była już mowa⁸⁶. Z kolei dyplom z 6 sierpnia 1431 r. wskazuje z jednej strony na istnienie w najbliższym otoczeniu osady linii umocnień podłużnych określanych mianem „landwery” (*landtwhere*), która przebiegała w tej okolicy równoleżnikowo do doliny rzeki Dajny, z drugiej zaś funkcjonowanie we wsi płotu (*zun*), który należy chyba interpretować jako formę nieskomplikowanej obwodowej konstrukcji demarkacyjno-ochronnej wzniesionej zapewne wokół siedliska wsi. Z treści przekazu wynika, że obwód tego płotu nie dochodził do doliny wspomnianej rzeki⁸⁷. Wskazany kierunek przebiegu „landwery” potwierdza treść dokumentu z 5 sierpnia 1440 r., w którym wzmiankowany jest półłanowy dział położony w lauksie *Stumplaucken* (późniejszy niem. Adlig Stumplack, obecnie pol. Stąpławki)⁸⁸, a więc na zachód od Bezławek, lecz również między „landwerą” a rzeką Dajną, co oznacza, że skoro ta ostatnia płynie w tej okolicy w ogólnym kierunku z zachodu na wschód, to ów ciąg „landwery” punktowo wspomniany w Bezławkach i w Stąpławkach także musiał mieć na tym obszarze równoleżnikowy przebieg. Również i to źródło poświadcza istnienie płotu określonego mianem „bezławeckiego” (*Baiselaucker zun*). Natomiast droga w nim wzmiankowana nie pozwala na identyfikację z żadnym konkretnym traktem komunikacyjnym.

Podsumowując niniejsze rozważania, wypada stwierdzić, że przeanalizowany w artykule korpus niewykorzystanych w dotychczasowej literaturze przedmiotu źródeł pisanych dotyczących późnośredniowiecznych Bezławek, zestawiony z przekazami już dobrze znanymi, pozwala nakreślić obraz blisko 150-letniego istnienia zespołu osadniczego, który cechuje nad wyraz bogate zróżnicowanie prawnozwyczajowe, osadnicze, gospodarcze i społeczno-zawodowe. Przytoczone dane źródłowe poświadczają funkcjonowanie „chełmińskiej” wsi czynszowej, w której obok sołtysa, chłopów, karczmarzy, młynarza i plebana mieszkają, bądź przynajmniej dzierżą dobra, także mieszczanie oraz „wolni” szlacheckiego i nieszlacheckiego pochodzenia, zaś sama wieś znajduje się pod zwierzchnością władczą Zakonu „wolnych”, to znowu tzw. nowych szlachciców wywodzących się z grupy najemników przybyłych do kraju pruskiego w okresie wojny 1454–1466 r. Na te cechy nakłada się dodatkowo wysoka dynamika zmian zachodzących w zakresie stosunków własnościowych, form działalności gospodarczej oraz rodzajów aktywności produkcyjnej w ich obrębie. Jedy-

⁸⁶ Por. s. 36.

⁸⁷ GStA PK, XX. HA, Ostpr. Fol. 322, fol. 185v (por. treść źródła w przyp. 37).

⁸⁸ Ibidem (por. treść źródła w przyp. 39).

nie struktury zarządu i kontroli władczej mieszkańców bezławeckiego skupiska osadniczego ze strony zakonu niemieckiego, jako głównego pana zwierzchniego, wykazywały znaczną trwałość. Czy taki obraz krajobrazu wiejskiego środkowej strefy późnośredniowiecznych Prus Dolnych jest wyjątkowy, czy raczej przedstawia egzemplum typowe, okaże się dopiero po możliwie wnikliwym zbadaniu większej liczby osad tudzież zespołów osadniczych. Niezależnie jednak od rozstrzygnięcia tej kwestii, wypada poczynione tu obserwacje mieć na uwadze podczas pogłębionych studiów nad innymi osadami w późnośredniowiecznych Prusach. Winno to także skłaniać do większej powściągliwości w wyciąganiu zbyt ogólnych wniosków z pojedynczych wzmianek źródłowych, w tym zwłaszcza w chronologicznym transpolowaniu pozyskanych konkretnych informacji wstecz i w przód. W wielu bowiem przypadkach poszczególne elementy stosunków osadniczych zmieniają się znacznie częściej i dynamiczniej aniżeli można byłoby początkowo przypuszczać.

Bibliografia

- Acten der Ständetage Preussens unter der Herrschaft des Deutschen Ordens*, hrsg. v. M. Toeppen, Bd. II: *Die Jahre 1436–1446*, Leipzig 1880; Bd. III: *Januar 1447 bis Juli 1453*, Leipzig 1882; Bd. IV: *August 1453 bis September 1457*, Leipzig 1884.
- Amtsbücher des Deutschen Ordens um 1450. Pfllegeamt zu Seehesten und Vogtei zu Leipe*, hrsg. u. bearb. v. C. A. Franzke, J. Sarnowsky, Beihefte zum Preußischen Urkundenbuch, Bd. 3, Göttingen 2015.
- Das grosse Ämterbuch des Deutschen Ordens*, hrsg. v. W. Ziesemer, Danzig 1921 (repr.: Wiesbaden 1968).
- Das Grosse Zinsbuch des Deutschen Ordens (1414–1438)*, hrsg. v. P. G. Thielen, Marburg 1958.
- Das Marienburger Tresslerbuch der Jahre 1399–1409*, hrsg. v. E. Joachim, Königsberg i. Pr. 1896 (repr.: Bremerhaven 1973).
- Die Chronik Wigands von Marburg. Originalfragmente, lateinische Übersetzung und sonstige Überreste*, hrsg. v. Th. Hirsch, *Scriptores rerum Prussicarum*, Bd. II, Leipzig 1863, s. 429–662 (edycja na ss. 453–662).
- Preußisches Urkundenbuch. Politische (allgemeine) Abteilung*, Bd. VI, Lief. 2: 1367–1371, hrsg. v. K. Conrad, Marburg 2000.
- Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525*, Pars II: *Regesta Privilegiorum Ordinis S. Mariae Theutonicorum / Regesten der Pergament-Urkunden aus der Zeit des Deutschen Ordens*, bearb. u. Mitwirkung zahlreicher Anderer v. E. Joachim, hrsg. v. W. Hubatsch, Göttingen 1948.
- Beckherrn C., *Verzeichniss der die Stadt Rastenburg betreffenden Urkunden*, AM, 1885, Bd. 22: 1885, ss. 505–605 (= repr.: w: *Chronologisch geordnete Urkunden der Stadt Rastenburg Ostpr. von 1343–1783 mit Erläuterungen*, hrsg. v. H. Kiaulehn, Nordhorn 1982, ss. 11–94).
- Brillowski W., Koperkiewicz Arkadiusz, *Archaeological and Art History Research in Bezlawki. Analysis of Form and Funktion of Small Castle Architecture in the Eastern Part of Teutonic Order's Lands*, w: *Castella Maris Baltici X. Finland 24–29.8.2009. Raseborg, Olavinlinna and Häme Castles*, ed. K. Uotila, T. Mikkola, A.-M. Vilkkuna, *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae*, vol. XVIII, Saarijärven 2012, ss. 33–43.
- Gerullis G., *Die altpreußischen Ortsnamen*, Berlin–Leipzig 1922.

- Grieser R., *Hans von Baysen. Ein Staatsmann aus der Zeit des Niederganges der Ordensherrschaft in Preußen*, Deutschland und der Osten, Bd. 4, Leipzig 1936.
- Jankelaitienė I., *Prūsų limnonimų struktūra ir kilmė* [Struktura i pochodzenie pruskich nazw limnologicznych], Vilnius 2007 (mps).
- Kasiske K., *Die Siedlungstätigkeit des Deutschen Ordens im östlichen Preußen bis zum Jahre 1410*, Einzelschriften der Historischen Kommission für ost- und westpreußische Landesforschung, Bd. 5, Königsberg i. Pr. 1934.
- Krosta F., *Das städtische Archiv zu Rastenburg und die erste bisher ungedruckte Handfeste der Stadt Rastenburg vom Jahre 1357*, AM, 1866, Bd. 3, ss. 79–84.
- Kubicki R., *Młynarstwo w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach w XIII–XV wieku (do 1454 r.)*, Gdańsk 2012.
- Kwiatkowski K. (rec.), *Bezląwki – ocalić od zniszczenia. Wyniki prac interdyscyplinarnych prowadzonych w latach 2008–2011*, red. Arkadiusz Koperkiewicz, *Gdańskie Studia Archeologiczne. Seria Monografie*, Nr 3, Gdańsk 2013, OMCTH, 2015, t. 19, ss. 301–310.
- Kwiatkowski K., *Wojska zakonu niemieckiego w Prusach 1230–1525 (korporacja, jej pruskie władztwo, zbrojni, kultura wojny i aktywność militarna)*, *Dzieje Zakonu Niemieckiego*, t. 3, Toruń 2016.
- Kwiatkowski K., *Zakon niemiecki jako „corporatio militaris”, cz. I: Korporacja i krąg przynależących do niej. Kulturowe i społeczne podstawy działalności militarnej zakonu w Prusach (do początku XV wieku)*, *Dzieje Zakonu Niemieckiego*, t. 1, Toruń 2012.
- Nówakiewicz T., *Grodzisko w Bezląwkach jako element średniowiecznej sieci osadniczej w Prusach krzyżackich*, w: *Bezląwki – ocalić od zniszczenia. Wyniki prac interdyscyplinarnych prowadzonych w latach 2008–2011*, red. A. Koperkiewicz, *Gdańskie Studia Archeologiczne. Seria Monografie*, Nr 3, Gdańsk 2013, ss. 235–248.
- Nówakiewicz T., Rudnicki Marcin, *Brakteaty krzyżackie z grodziska w Bezląwkach (przyczynę do znajomości pruskich systemów osadniczych w Państwie Zakonnym)*, *Światowid*, 2002, t. 4 (45), fasc. B, ss. 165–171.
- Paszkiwicz B., *Brakteaty – pieniąż średniowiecznych Prus*, *Złota Seria Uniwersytetu Wrocławskiego*, t. 3, Wrocław 2009.
- Paszkiwicz B., *La monnoye des Prussenayres – monety z Bezląwek*, w: *Bezląwki – ocalić od zniszczenia. Wyniki prac interdyscyplinarnych prowadzonych w latach 2008–2011*, red. A. Koperkiewicz, *Gdańskie Studia Archeologiczne. Seria Monografie*, Nr 3, Gdańsk 2013, ss. 185–219.
- Patze H., *Die deutsche bauerliche Gemeinde im Ordensstaat Preussen*, w: *Die Anfänge der Landgemeinde und ihr Wesen*, hrsg. v. Konstanzer Arbeitskreis für mittelalterliche Geschichte, Bd. II, Vorträge und Forschungen, Bd. VIII/II, Konstanz 1964; Stuttgart 1986, ss. 149–200.
- Radoch M., *Kilka uwag o ojcu Jana Bażyńskiego – Piotrze*, w: *Szkice z dziejów Ostródy i okolic*, red. R. Sajkowski, Ostróda 2003, ss. 69–73.
- Radoch M., *Wydatki wielkiego mistrza Konrada von Jungingen na zdobycie Żmudzi w latach 1398–1401 (w świetle księgi podskarbiego malborskiego)*, *KMW*, 2006, nr 4 (254), ss. 461–495.
- Szczepański S., *Bezląwki i okolice w kontekście osadniczym plemiennej Barcji oraz kętrzyńskiego okręgu prokuratorskiego w średniowieczu*, w: *Bezląwki – ocalić od zniszczenia. Wyniki prac interdyscyplinarnych prowadzonych w latach 2008–2011*, red. A. Koperkiewicz, *Gdańskie Studia Archeologiczne. Seria Monografie*, Nr 3, Gdańsk 2013, ss. 14–37.
- Vercamer G., *Siedlungs-, Sozial- und Verwaltungsgeschichte der Komturei Königsberg in Preußen (13.–16. Jahrhundert)*, Einzelschriften der Historischen Kommission für ost- und westpreußische Landesforschung, Bd. 29, Marburg 2010.
- Wakuluk L., *Osadnictwo i sieć parafialna kętrzyńskiego okręgu protokomturskiego w XIV–XV wieku*, *KMW*, 1976, nr 3 (133), ss. 375–394.

Krzysztof Kwiatkowski, *Bezławki (Bäslack)* – einige Quellenergänzungen zum spätmittelalterlichen Siedlungskomplex im Randgebiet des Prußenlandes

Zusammenfassung

Der präsentierte Beitrag ist eine Quellenskizze zur spätmittelalterlichen Geschichte des Dorfes Bezławki (Bäslack). In Anlehnung an die bisher in der Forschungsliteratur unbenutzte Quellen wurden verschiedenartige Aspekte der Verwaltung dieser Siedlung zwischen 1371 und 1517 aufgezeigt. Aus den Quellen wurde ein Bild des Siedlungskomplexes deutlich, der durch außergewöhnliche Spielarten von Gewohnheitsrecht, Siedlungs- Wirtschafts- und sozialberuflichen Formen gekennzeichnet wurde. Die schriftlichen Überlieferungen (Dokumente und administrative Einträge) bestätigen, dass es hier um das auf dem Kulmer Recht gegründete Zins-Dorf geht, in dem neben dem Schulzen, Pfarrer, Müller, den Bauern, Schenkenbesitzer auch die Stadtbürger und die „Freien“ der adligen oder nichtadligen Herkunft lebten oder wenigstens hier ihre Güter pachteten. Die Siedlung selbst stand mal unter der Oberherrschaft des Deutschen Ordens, mal wurde sie von „Freien“, oder der sog. Neudligen regiert, die aus der Gruppe der Söldner stammten, die in das Prußenland während des Krieges 1454 – 1466 gekommen waren. Zu dieser siedlungsgesellschaftlichen Heterogenität Bäslacks kommt noch eine hohe Wandlungsdynamik der Eigentumsverhältnisse hinzu, dies betraf auch Wirtschaftsformen und verschiedene Gewerbearten. Nur die Verwaltungsstruktur und Herrschaftskontrolle der Bäslacker Siedlung zeichneten sich seitens des Deutschen Ordens als des einzigen Herrschers durch eine gewisse Beständigkeit aus. Solche Forschungsergebnisse sollten zur Zurückhaltung bewegen, um keine voreiligen und pauschalen Schlüsse anhand einzelner Quellennotizen über spätmittelalterliche Siedlungen in Prußenland zu ziehen. Die heute so oft verwendbare Methode der chronologischen Übertragung von Informationen rückwärts und vorwärts sollte mit größerer Vorsicht und Rücksichtnahme verwendet werden. Der Fall von Bäslack zeigt, dass es passieren kann, dass sich einzelne Elemente der Siedlungsverhältnisse schneller verändern, als es ursprünglich schien.

Übersetzt von *Alina Kuzborska*

Krzysztof Kwiatkowski, *Bezławki* – several additional sources regarding the late medieval settlement complex on the periphery of Prussian lands

Summary

This article contributes to our knowledge of the late Middle Ages of the village of Bezławki. Based on sources to date neglected in the scholarly literature, various aspects of the settlement's functions are presented between 1371 and 1517. From the sources emerges an image of a settlement complex, characterized by significant legal, settlement, economic and socio-professional differences. The analyzed written sources (administrative documents and records) testify to the functioning of the village chartered with the 'Kulm Law', where alongside the mayor, peasants, innkeepers, miller and priest lived, or at least owned, the townspeople and those with 'free' status of a noble or non-noble background, with the settlement under the governance of the Order and later under the 'free', so-called new lords deriving from the group of mercenaries who came to Prussia during the period of warfare in 1454-1466. Within this heterogenous community there were additional dynamic changes taking place in Bezławki in terms of economic activities and the types of production activities associated with them. Only the structure of the governance and the sovereign control of the inhabitants of the settlement by the Teutonic Order remained consistent. Such results should prompt restraint in drawing generic conclusions from single mentions in the sources of individual settlements in late medieval Prussia. A regularly used method of chronological transplantation of specific information back and forth should be applied more carefully and rigorously. The example of Bezławki shows that there are cases when individual elements of the settlement changed much more often than previously thought.

Translated by *Aleksander Pluskowski*